

Maria Zabłocka

Romanistyka polska od 1980 roku

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 37/1-2, 189-222

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIA ZABŁOCKA

ROMANISTYKA POLSKA OD 1980 ROKU

T r e ś ć: Wstęp. – I. Podręczniki i skrypty. – II. Wydawnictwa pomocnicze. – III. Historia źródeł. – IV. Proces cywilny. – V. Prawo osobowe. – VI. Prawo rodzinne. – VII. Prawo rzeczowe. – VIII. Zobowiązania. – IX. Prawo spadkowe. – X. Prawo karne. – XI. Prawo publiczne. – XII. Filozofia prawa, metodologia i doktryny politycznoprawne. – XIII. Znaczenie prawa rzymskiego. – XIV. Ocena dorobku romanistów, posiedzenia naukowe, nekrologi.

Wstęp

Lektura materiałów bibliograficznych¹ dotyczących polskiej romanistyki już na pierwszy rzut oka pozwala zauważyć, iż dziedzina ta w ostatnich latach przeżywała prawdziwy renesans. Ilość opublikowanych prac z prawa i myśli antycznej oraz ich oddziaływanie na czasy późniejsze jest tak ogromna, że wydaje się dorównywać ilości publikacji w ostatnim 35-leciu. Dlatego też w prezentowanym opracowaniu ograniczę się jedynie do zwięzłego przedstawienia prac bez ich dokładniejszego omawiania.

W niniejszym zestawieniu zostały uwzględnione opracowania romanistów (ale tylko dotyczące prawa i myśli antycznej), recenzje z prac polskich i obcych, a także niektóre prace mogące zainteresować romanistów autorstwa przedstawicieli innych, pokrewnych dyscyplin naukowych, głównie historyków. W celu lepszego porównania ostatnich osiągnięć z dorobkiem romanistów z poprzedniego okresu postaram się w zasadzie zachować podział zastosowany przez Profesora Janusza Sondla w jego obszernym opracowaniu *Polnische Romanistik in den vergangenen fünfunddreissig Jahren. Abriss einer Bibliographie*, ZN UJ Nr 543 Prace Prawn. Z. 86, 1980, s. 133-168, prezentując prace według działów²: I. Podręczniki i skrypty; II.

¹ Przy zbieraniu materiałów korzystałam głównie z bibliografii: *Materiały do polskiej bibliografii historycznoprawnej za rok...* publikowanej w CPH oraz, w odniesieniu do prac publikowanych za granicą, z zestawień podawanych w Labeo.

Wszystkim Autorom, którzy pomogli mi w pracy przesyłając informacje o swych publikacjach, serdecznie dziękuję.

² W opracowaniu zastosowano następujące skróty: Acta UL – Acta Universitatis Lodziensis, Łódź; Acta UNC – Acta Universitatis Nicolai Copernici, Nauki Humanistyczno-Społeczne, Prawo, Toruń; Acta UW r – Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo, Wrocław; Annales UMCS – Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin; BIDR – Bullettino dell'Istituto di Diritto Romano, Milano; Biul. LTN – Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Lublin; CPH – Czasopismo

Wydawnictwa pomocnicze; III. Historia źródeł; IV. Proces cywilny; V. Prawo osobowe; VI. Prawo rodzinne; VII. Prawo rzeczowe; VIII. Zobowiązania; IX. Prawo spadkowe; X. Prawo karne; XI. Prawo publiczne; XII. Filozofia prawa, metodologia i doktryny politycznoprawne; XIII. Znaczenie prawa rzymskiego; XIV. Ocena dorobku romanistów, posiedzenia naukowe, nekrologi itp.

I. Podręczniki i skrypty

W minionej dekadzie brak było prac ogólnych typu *The Law of Greco-Roman Egypt in the Light of the Papyri* R. Taubenschlaga czy syntezy *Zarys rzymskiego prawa prywatnego* W. Osuchowskiego. Za to prace nad wznowieniem starych lub wydaniem nowych, udoskonalonych podręczników trwały nieprzerwanie. Zaowocowało to opublikowaniem podręczników czy skryptów prawie we wszystkich ośrodkach uniwersyteckich:

W ośrodku krakowskim – W. Osuchowski, *Rzymskie prawo prywatne. Zarys wykładu*. Pod red. W. Litewskiego i J. Sondla, Warszawa 1981 ss. 506 (wyd. 2 – 1986, wyd. 3 – 1988); W. Litewski, *Rzymskie prawo prywatne*, T. 1: *Prawo materialne* T. 2: *Historia źródeł. Proces cywilny*, Kraków 1988 ss. 308; 201 i ostatnio W. Litewski, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1990 ss. 465.

W ośrodku poznańskim – B. Lesiński, W. Rozwadowski, *Historia prawa*, Poznań-Warszawa 1980 – wyd. 2³ ss. 400 (wyd. 3 zmienione – 1981; wyd. 4 – 1985); K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1986 – wyd. 4⁴ ss. 537, który zestawia polską literaturę, a ostatnio W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Poznań 1991 – wyd. 1 ss. 332 oraz wyd. 2⁵ – 1992.

Prawno-Historyczne, Poznań; Eos – Eos. Commentarii Societatis Philologiae Polonorum, Wrocław-Warszawa-Kraków; Index – Index. Quaderni camerti di studi romanistici, Napoli; Iura – Iura. Rivista internazionale di diritto romano e antico, Napoli; JJP – The Journal of Juristic Papyrology, Warszawa; Labeo–Labeo. Rassegna di diritto romano, Napoli; PiP – Państwo i Prawo, Warszawa; Prawo Kan. – Prawo Kanoniczne, Warszawa; Przegl. Hist. – Przegląd Historyczny, Warszawa; Rechtshist. Jour. – Rechtshistorisches Journal, Frankfurt am Main; RHD – Revue Historique de Droit Français et Étranger, Paris; RPEiS – Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny, Warszawa; SDHI – Studia et Documenta Historiae et Iuris, Roma; TR – Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, Antwerpen; ZN UJ – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Prawnicze, Kraków; ZSS – Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung, Köln-Wien-Weimar.

³ Wyd. 1 – 1978.

⁴ Wyd. 1 – 1973; wyd. 2 – 1976; wyd. 3 – 1978 recenzowane przez W. Wołodkiewicza (Iura Vol. 29, 1978 [wyd. 1981] s. 253-255 i RPEiS R. 42, 1980 z. 4, s. 213-217).

⁵ Rec.: W. Bojarski (CPH T. 44, 1992 z. 1-2, s. 195-196).

W ośrodku łódzkim – C. Kunderewicz, *Instytucje rzymskiego prawa prywatnego w krótkim zarysie*, cz. 2⁶, Łódź 1981 ss. 79 oraz *Wstęp do nauki prawa rzymskiego prywatnego*, Łódź 1981 – wyd. 3⁷ ss. 60; wreszcie *Rzymskie prawo prywatne*, Łódź 1982 ss. 198;

W ośrodku lubelskim – M. Kuryłowicz, M. Żołnierczuk, J. Kosioriewicz, *Historia prawa państw antycznych. (Ze szczególnym uwzględnieniem prawa rzymskiego)*, Lublin 1980 ss. 195, a ostatnio M. Żołnierczuk, *Zarys prawa rzymskiego*, Lublin 1992 ss. 214;

W ośrodku toruńskim – W. Bojarski, *Prawo rzymskie*, Toruń 1983 ss. 355 oraz ostatnio zmienione i poprawione *Prawo rzymskie* Toruń 1994, ss. 256.

W ośrodku wrocławskim – E. Szymoszek, I. Żeber, *Rzymskie prawo prywatne*, cz. 1 i 2, Wrocław 1991 ss. 101.

W ośrodku warszawskim – W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie*, cz. I-II. Bruliony wykładów, Warszawa 1993-1994, ss. 132; 152.

Do tego działu⁸ zaliczyć trzeba, *Historię doktryn politycznych i prawnych J. Kodrebskiego*, Łódź 1984 wyd. 3⁹ ss. 289 w części dotyczącej antyku.

II. Wydawnictwa pomocnicze

Z wydawnictw pomocniczych wymienić należy przede wszystkim *Wybór źródeł rzymskiego prawa prywatnego. Tekst z polskim przekładem* W. Osuchowskiego, Kraków 1982 ss. 239; *Przewodnik do ćwiczeń z prawa rzymskiego*¹⁰ W. Bojarskiego, W. Dajczaka i A. Sokali pod red. W. Bojarskiego, Toruń 1990 ss. 216¹¹ oraz *Prawo rzymskie. Teksty źródłowe do ćwiczeń* J. Rominkiewicza, E. Szymoszka, I. Żebera, w oprac. I. Żebera,

⁶ Cz. 1 ukazała się w 1978.

⁷ Wyd. 1 – 1965; wyd. 2 – 1967.

⁸ Romaniści polscy recenzowali też liczne podręczniki zagraniczne: A. Sokala napisał recenzję (CPH T. 35, 1983 z. 1, s. 295-296) z: G. Dulckeit, F. Schwarz, W. Waldstein, *Römische Rechtsgeschichte. Ein Studienbuch*, Wyd. 7, München 1981; W. Litewski (SDHI Vol. 54, 1988 s. 401-408) z: H. Hausmaninger, W. Selb, *Römisches Privatrecht*, wyd. 3, Wien-Köln 1985 i (ZSS T. 109, 1992 s. 659-666) z: A. d'Ors, *Derecho privado romano*, wyd. 7, Pamplona 1989; J. Kodrebski (RHD R. 67, 1989 nr 3 s. 479-480 i CPH T. 42, 1990 z. 1-2, s. 183-184) z: A. I. Kosarev, *Rimskoe pravo*, Moskwa 1986; M. Kuryłowicz (CPH T. 42, 1990 z. 1-2, s. 185-186) z historycznego już podręcznika M. Kasera, *Römisches Privatrecht. Ein Studienbuch*, wyd. 15, München 1989. Do tej grupy należy też zaliczyć recenzję W. Bojarskiego (CPH T. 35, 1983 z. 1, s. 294-295) z podręcznika historii źródeł napisanego przez 11 autorów pod red. M. Talamanca: *Lineamenti di storia del diritto romano*, Milano 1979.

⁹ Wyd. 1 – 1978; wyd. 2 – 1979.

¹⁰ Praca ta doczekała się już kilku recenzji: M. Krasoń (CPH T. 41, 1991 z. 1-2, s. 209-210); A. Kremara (ZSS T. 109, 1992, s. 742-744); F. Wyciska (Białostockie Studia Prawnicze Nr 1, 1992, s. 203-242: *Kilka uwag dotyczących nauczania prawa rzymskiego i „Przewodnika do ćwiczeń”*); A. Pikulskiej (Index Vol. 21, 1993 s. 590-591) oraz J. Zabłockiego (Prawo Kan. R. 36, 1993 nr 1-2 s. 247-250).

¹¹ Podobna praca P. Blaho, *Praktické cvičenia z rimského práva*, Bratislava 1985 została zrecenzowana przez J. Ciągę (CPH T. 38, 1986 z. 2, s. 201-203).

Wrocław 1991 ss. 176 a także *Słownik łacińskich terminów, zwrotów i sentencji prawnych* w oprac. M. Kuryłowicza, Lublin 1993 ss. 89.

Cenną pomoc nie tylko dla studentów¹² stanowi *Vademecum historyka starożytnej Grecji i Rzymu*¹³. Pod red. E. Wipszyckiej, T. 1-2, Warszawa 1981-1986 ss. 374; 430. Ale najważniejszą pozycją jest niewątpliwie *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny* J. Kamińskiego, W. Rozwadowskiego i W. Wołodkiewicza. Pod red. W. Wołodkiewicza, Warszawa 1986 ss. 248 (wyd. 1 i 2). Praca ta doczekała się niespotykanej dotąd ilości recenzji i głosów polemicznych¹⁴.

III. Historia źródeł

Prace dotyczące publikacji i opracowań źródeł, ich historii, poświęcone wpływom prawa rzymskiego na kształtowanie się prawa polskiego oraz prac

¹² Do wydawnictw typu pomocniczego zaliczyć też należy: J. Falenciak, A. Szastyńska-Siemion, E. Wiśniowska, *Nad słownikami obojga praw = Studia vocabulariorum utriusque iuris. Ze studiów w Pracowni Rękopisu i Starodruku Prawniczego Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, Wrocław 1981 ss. 110: Zsfg. Podobny charakter mają też prace L. Winniczuk, *Ludzie, zwyczaje i obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa 1985 cz. 1-2 [wyd. 2], recenzowana przez J. Sondla (CPH T. 38, 1986 z. 2, s. 169-175) czy też *Słownik kultury antycznej. Grecja. Rzym*. Pod red. L. Winniczuk, wyd. 4, Warszawa 1986, recenzowany przez J. Zabłockiego (Prawo Kan. R. 30, 1987 nr 3-4, s. 298-301). Romaniści polscy recenzowali też prace zagraniczne typu encyklopedie, słowniki, bibliografie. J. Söndel napisał recenzję (CPH T. 38, 1986, z. 1, s. 207-210) z: D. Liebs, *Lateinische Rechtsregeln und Rechtssprichwörter*, Darmstadt 1982; M. Kuryłowicz (ZSS T. 103, 1986 s. 629-630) z: *Bibliographie zur antiken Sklaverei*. cz. 2, Bochum 1983; W. Dajczak (CPH T. 40, 1988 z. 1, s. 213-214) z: G. Hamza, *Bibliographie der ungarischen Literatur des römischen Rechts, 1945-1985*, Budapest 1986; A. Sokala (CPH T. 40, 1988 z. 1, s. 214-215) z: K. Rebro, *Latinské právnické výrazy a výroky*, wyd. 2, Bratislava 1986; I. Žeber (CPH T. 43, 1991 z. 1-2, s. 175-177) z: R. Lieberwirth, *Lateinische Fachausdrücke im Recht*, Heidelberg 1986 oraz *Latein im Recht*, Berlin 1986.

¹³ T. 1 doczekał się 4 wydań (wyd. 2 – 1982, wyd. 3 – 1983, wyd. 4 – 1985). Recenzję tego ostaniego skreślił J. Söndel (CPH T. 38, 1986 z. 2, s. 169-175).

¹⁴ Rec.: A. Dobrzyński (Prawo i Życie 1986 nr 18 s. 11: *Prawo rzymskie prehistoria czy element współczesności*); J. Méléze-Modrzejewski (RHD R. 64, 1986 nr 4, s. 635); P. Piszczyk, (Palestra R. 30, 1986 nr 12 s. 74-77); Ż. Semprich (Rzeczpospolita 1986 nr 169 s. 6: *Już starożytni Rzymianie*); A. Bąkowski (Palestra R. 31, 1987 nr 2, s. 88-90); M. Kuryłowicz (ZSS T. 104, 1987 s. 894-895); B. Lesiński (CPH T. 39, 1987 z. 2, s. 219-221); W. Litewski (PiP R. 43, 1988 z. 1, s. 84-91: *W sprawie metody i zasad opracowania encyklopedycznego słownika prawa rzymskiego* oraz SDHI Vol. 53, 1987 s. 429-438). Polemika W. Rozwadowski, W. Wołodkiewicz (PiP R. 43, 1988 z. 10, s. 110-115: *W sprawie metod i zasad opracowywania recenzji anukowych*); M. Talamanca (BIDR Vol. 89, 1986 [wyd. 1988] s. 576-577); W. Litewski (PiP R. 44, 1989 z. 6, s. 101-102: *Ponownie o Słowniku encyklopedycznym prawa rzymskiego*); replika W. Rozwadowski, W. Wołodkiewicz (ibidem s. 103-104: *Odpowiedź polemistów*); J. Söndel (RPEiS R. 51, 1989 z. 1, s. 331-334).

kodyfikacyjnych, prawoznawstwu europejskiemu, a wreszcie wpływowi prawa rzymskiego na prawa tzw. państw socjalistycznych są takie liczne, iż w ilości opracowań poszczególnych zagadnień zajmują na pewno pierwsze miejsce. Problem ten mógłby stanowić temat odrębnego omówienia, dlatego też zostanie przedstawiony bardzo zwięźle.

Do znaczących osiągnięć zaliczyć należy wydanie Instytucji Gaiusa z polskim tłumaczeniem C. Kunderewicza¹⁵, *Gaius. Instytucje*. Z języka łacińskiego przełożył i wstępem opatrzył C. Kunderewicz. Oprac. J. Rezler, Warszawa 1982 ss. 479, oraz tłumaczenie Instytucji Justyniańskich również pióra C. Kunderewicza: *Instytucje Justyniana*. Z języka łacińskiego przełożył i przedmową opatrzył C. Kunderewicz, Warszawa 1986 ss. 292.

Publikacji źródeł¹⁶ dotyczą też prace o fotograficznej reprodukcji manuskryptu Florentyny W. Wołodkiewicza, *Les destinées de la Florentine. A propos d'une reproduction récente du manuscrit du Digeste*. RHD R. 68, 1990 nr 4 s. 503-505 oraz H. Kupiszewskiego, *Justiniani Augusti Pandectarum Codex Florentinus*, Vol. I-II, Firenze 1988, CHP T. 42, 1990 z. 1-2 s. 186-187.

Publikacji praw klinowych¹⁷ poświęcone są prace C. Kunderewicza, *Najstarsze prawa świata*. Zbiór studiów, Łódź 1990 ss. 84, oraz artykuł *Nowe fragmenty zbiorów praw klinowych*, CHP T. 40, 1988 z. 2, s. 29-42: rés.

Przekładem mowy¹⁸ poszerzonej o krótki wstęp jest praca J. Rominkiewicza, *V mowa Isajosa O spadku Dikajogenesa*, Acta UW. Nr 1247 Prawo T. 194, 1992 s. 3-16: Zsfg.

H. Kupiszewski zwrócił uwagę w swych artykułach na trwałe wartości Nowego Testamentu: *Nowy Testament a historia prawa*. (Wykład z okazji pięćdziesięciolecia pracy naukowej ks. prof. Dr Mariana Myrchy), Prawo Kan. R. 29, 1986 nr 3-4 s. 13-26: rias. i *Das Neue Testament und Rechtsgeschichte*, w: Estudios Iglesias, T. 2, Madrid 1988 s. 809-821 oraz przedstawił historię pojęcia „kodeks”: „Kodeks” w świecie antycznym. Przegląd Humanistyczny R. 30, 1986 nr 9-10, s. 1-11 i *Dal codice-libro al codice-raccolta di precetti giuridici*, JJP Vol. 20, 1990 s. 83-92.

¹⁵ Rec.: M. Kuryłowicz (ZSS T. 101, 1984, s. 459); P. Tocanel (SDHI Vol. 50, 1984 s. 534-536); J. Sondel (CPH T. 38, 1986 z. 1, s. 210-215).

¹⁶ Wydawnictw źródłowych dotyczą też recenzje M. Kuryłowicza (ZSS T. 101, 1984 s. 455) z: V. Arangio-Ruiz, A. Guarino, *Breviarium iuris romani*, wyd. 6, Milano 1983 i E. Žak (CPH T. 38, 1986 z. 2, s. 203-204) z: *Digesta Justyniana*, wybór fragm. i przekł. I. S. Pierietierski, Moskwa 1984.

¹⁷ Do źródeł o mniejszym znaczeniu dla kultury europejskiej należy też zbiór egipskiego prawa prywatnego, którego niemieckie tłumaczenie – *Der Kodex Heropolis und ausgewählte private Rechtsurkunden aus ptolemäischen Ägypten*, Leipzig 1982 – zrecenzował A. Sokala (CPH T. 36, 1984 z. 2, s. 232-233).

¹⁸ Interpretacji mowy Cycerona dotyczy recenzja T. Giaro (Index Vol. 12, 1983-84 s. 566-569) z: J. Axer, *The Style and Composition of Cicero's Speech „pro Q. Roscio Comoedo”*. Origin and Function, Warszawa 1979.

Ogólnemu opracowaniu źródeł rzymskich¹⁹ poświęcona jest monografia W. Litewskiego *Historia źródeł prawa rzymskiego*, Warszawa-Kraków 1989, ss. 194: Zsfg nie zaopatrzona jednak w aparat krytyczny w postaci źródeł i literatury. A. Dębiński zajął się ukazaniem problematyki religijnej²⁰ w ustawodawstwie cesarskim: *Problematyka religijna w ustawodawstwie rzymskich cesarzy chrześcijańskich*. *Kościół i Prawo* T. 7, 1990, s. 73-87: Zsfg i *Ustawodawstwo chrześcijańskich cesarzy rzymskich przeciw manichejczykom*²¹, *Kościół i Prawo* T. 8, 1992 s. 195-211: Zsfg, zaś M. Zabłocka – ustawą XII tablic: *Pierwsza palingeneza ustawy XII tablic*, *Prawo Kan. R.* 36, 1993 nr 3-4, s. 149-155: Sum.

Publikacją źródeł papirusowych i inskrypcji dotyczących zagadnień prawnych zajmuje się papirolog A. Łukaszewicz w artykułach: *Order to Arrest, Papyri Greek and Egyptian* edited by various Hands in Honour of Eric Gardner Turner, London 1981, nr 46 s. 187-188; *Damage caused by Cattle and some other Problems*, w: *Proceedings of the XVIII International Congress of Papyrology*, Athens 25-31 May 1986, T. 2, Athens 1988 s. 357-360; *Une inscription funéraire grecque d'Égypte au Musée National de Varsovie*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* T. 77, 1989, s. 191-194 – inskrypcja dotycząca wyzwolenia niewolnicy; *P. Berol. 13891: A Document from Soknopaiou Nesos*, *JJP* Vol. 21, 1991 s. 71-73 – współwłasność ziemiska w Egipcie.

Nieprzemijającym wartościom prawa rzymskiego poświęcone zostały 2 monografie: H. Kupiszewskiego, *Prawo rzymskie a współczesność*²², Warszawa 1988 ss. 247 oraz M. Kuryłowicza, *Historia i współczesność prawa rzymskiego*²³, Lublin 1984, ss. 140, bardzo wysoko ocenione przez recenzentów.

¹⁹ Jurystom rzymskim poświęcona jest recenzja M. Kuryłowicza (RHD R. 65, 1987 nr 1, s. 110-111) z: F. d'Ippolito, *Giuristi e sapienti in Roma arcaica*. Roma-Bari 1986, zaś szkole prawa recenzja J. K o d r ę b s k i e g o (RHD R. 69, 1991 nr 1 s. 74-75) z: V. Scarano Ussani, *Empira e dogmi. La scuola proculiana fra Nerva e Adriano*, Torino 1989, Gaiusowi recenzja W. Litewskiego (ZSS T. 108, 1991 s. 456-467) z: O. Stanojević, *Gaius noster. Plaidoyer pour Gaius*. Amsterdam 1989.

²⁰ Kultowi i klerowi w starożytnej Mezopotamii poświęcona jest recenzja C. K u n d e r e w i c z a (RHD R. 66, 1988 nr 3 s. 407-408) z: D. Charpin, *Le clergé d'Ur au siècle d'Hammurabi (XIXe - XVIIIe siècles av. J.-C.)*, Genève-Paris 1986.

²¹ Ustawodawstwu rzymskich cesarzy wobec Żydów poświęcona jest recenzja A. D ę b i ń s k i e g o (RHD R. 67, 1989 nr 3 s. 485-487) z: A. Linder, *The Jews in Roman Imperial Legislation*, Detroit 1987.

²² Rec.: M. Gintowt-Jankowicz (Prawo i Życie 1989 nr 44 s. 10); T. G i a r o (Index Vol. 18, 1990 s. 451-457: *Temi e prospettive della romanistica contemporanea*); J. K o d r ę b s k i (PiP R. 45, 1990 z. 4, s. 99-101); M. K u r y ł o w i c z (ZSS T. 108, 1991, s. 478-484).

²³ Rec.: H. K u p i s z e w s k i (Nowe Książki 1985 nr 6, s. 13-15: *Co zawdzięczamy klasycznej jurysprudencji?*); R. B u c h a ł a (Chrześcijanin w Świecie R. 18, 1986 nr 6 s. 101-106: *Fundament naszej tożsamości*); P. B l a h o (Historický Casopis R. 34, 1986 z. 6 s. 924-925); W. Litewski (PiP R. 41, 1986 z. 11, s. 114-117); J. M é l é z e - M o d r z e j e w s k i (RHD R. 64, 1986 nr 4 s. 635-636); P. P i s z c z e k (Palestra R. 30, 1986 nr 4, s. 80-83).

Wpływow prawa rzymskiego w Polsce szczególnie wiele uwagi poświęcił J. Sondel publikując ostatnio z tego zakresu 2 monografie: *Studia nad prawem rzymskim w Jus Culmense*. (W 750-lecie wydania przywileju chełmińskiego)²⁴, Warszawa-Kraków 1984 ss. 121: Sum. i *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce w okresie Oświecenia*²⁵, Warszawa-Kraków 1988, ss. 162: Zsfg oraz kilkanaście obszernych artykułów poświęconych: znajomości i znaczeniu prawa rzymskiego w Polsce Piastowskiej: *Zur Bedeutung des römischen Rechts in Polen in der Regierungszeit Kasimirs der Grossen. (1333-1370)*., w: Studi Biscardi, T. 4, Milano 1983 s. 691-714; *The Beginings of Knowledge of Roman Law in the Old-Time Poland*, w: Sodalitas, Scritti Guarino, T. 8, Napoli 1984, s. 3989-4002; elementom prawa rzymskiego w polskim prawie miejskim: *O początkach recepcji prawa rzymskiego w polskim prawie miejskim*, w: *Studia z historii praw obcych w Polsce*. ZN UJ Nr 625 Prace Prawn. Z. 97, 19982 s. 37-53: Zsfg i *Elemente des römischen Rechts im altpolnischen Stadtsstrafrecht*, Archivum Iuridicum Cracoviense Vol. 18, 1985 s. 79-105; oraz elementom romanistycznym w prawie chełmińskim i Korekturze Pruskiej: *Łaciński tekst rewizji toruńskiej prawa chełmińskiego*, *Studia Źródłoznawcze* T. 28, 1983 s. 197-202; Zsfg, *Z rozważań o wpływach prawa rzymskiego w Korekturze pruskiej*, CPH T. 38, 1986 z. 1, s. 27-47: rés., *Elementy romanistyczne w rewizjach prawa chełmińskiego: lidzbarskiej (Jus Culmense Correctum – 1566 r.), nowomiejskiej (Jus Culmense Emendatum – 1580 r.), oraz toruńskiej (Jus Culmense Revisum – 1594 r.)*, w: *Studia Culmensia Historico-Juridica*, T. 2, Toruń 1988 s. 149-234: Zsfg, *Leges sumptuariæ w rewizji toruńskiej prawa chełmińskiego – twór samodzielny czy recypowany?*, w: *Studia z dawnego prawa sądowego i miejskiego*, Toruń 1990 (Acta UNC Z. 218 Prawo Z. 30) s. 57-68: Zsfg; rozważaniom A. Ducka na temat znaczenia prawa rzymskiego w Królestwie Polskim: *Artur Duck – niedoceniany poprzednik Savigny'ego i jego poglądy na rolę prawa rzymskiego w Polsce*, w: *Studia z historii praw obcych w Polsce*, ZN UJ nr 625 Prace Prawn. Z. 97, 1982 s. 69-86: Zsfg, *Die Bedeutung des römischen Rechts in Altpolen im Lichte der Ansichten von Arthur Duck*, ZSS T. 99, 1982 s. 343-356.

Ogólny wpływ prawa rzymskiego na polską kulturę prawną to temat artykułów W. Wołodkiewicza, *Il diritto romano nella cultura giuridica polacca*, w: Sodalitas, Scritti Guarino, T. 7, Napoli 1984 s. 3389-3409 i J. Sondla, *O roli prawa rzymskiego w dawnej Polsce. (Uwagi ogólne)*. Acta UL Folia Iurid. Z. 21, 1986 s. 45-65: rés. oraz *L'ambiente giuridico dell'antica Polonia nel raggio di influenza dell'Università di Bologna*, w: *Commentationes Historicae*, Warszawa-Kraków 1988 s. 91-101.

²⁴ Rec.: M. Kuryłowicz (ZSS T. 103, 1986 s. 648-649); Z. Ddrójkowski (CPHT. 38, 1986 z.1, s. 215-218); J. Sobczak (Komunikaty Mazursko-Warmińskie 1987 nr 1, s. 147-151); F. Ebel (ZSS T. 105, 1988 Germ. Abt. s. 334).

²⁵ Rec.: M. Kuryłowicz (ZSS T. 107, 1990 s. 718).

Dzieje Katedry Prawa Rzymskiego Akademii Krakowskiej w XVI i XVII wieku przedstawił A. Kremer, *Z dziejów Katedry Prawa Rzymskiego Akademii Krakowskiej w XVI w.*, ZN UJ Nr 876 Prace Prawn. Z. 125, 1989 s. 51-64: Zsfg, *Z dziejów Katedry Prawa Rzymskiego Akademii Krakowskiej w XVII wieku*, CPH T. 41, 1989 z. 2, s. 53-67: rés; 'nauczanie prawa rzymskiego w XVI wieku – W. Bojarski, *L'enseignement du droit romain en Pologne au XVI siècle*, w: Acta Congressus. Da Roma alla Terza Roma. VII. Relazioni e comunicazioni, 1, Roma 1987 s. 371-403, zaś przywilej oparty na prawie rzymskim nadający szlachectwo doktorom Akademii Krakowskiej – J. Sondel, *Nadanie szlachectwa profesorom Uniwersytetu Krakowskiego przez Zygmunta I*, *Krakowskie Studia Prawnicze* R. 24, 1991, s. 11-129: rés.

Nauczaniem prawa, zwłaszcza rzymskiego, w Akademii Zamojskiej oraz kulturą prawną lubelszczyzny zajęli się M. Kuryłowicz, W. Witkowski, *Nauczanie prawa w Akademii Zamojskiej. (1594-1784)*, *Palestra* R. 24, 1980 nr 7 s. 38-56, *L'Académie de Zamość – une école de droit en Pologne, du XVI au XVIII siècle*, *RHD* R. 63, 1985 nr 4 s. 499-511, oraz *Środowisko prawnicze Akademii Zamojskiej i Zamościa w XVI-XVIII wieku*. Problematyka badawcza, *Rocznik Zamojski* T. 1, 1984 [wyd. 1987] s. 9-23 i *Kultura prawna Lubelszczyzny w dawnej Rzeczypospolitej*, w: *Dzieje Lubelszczyzny*, T. 6, Między Wschodem a Zachodem, Warszawa 1989 s. 265-282.

W. Bojarski przybliżył sylwetkę XVI-wiecznego prawnika publikując 2 monografie: *Jan Jelonek Cervus z Tucholi i jego twórczość prawnicza. (Z dziejów prawa rzymskiego w Polsce)*. *Prawo prywatne materialne*²⁶, Toruń 1989 ss. 226: rés. oraz W. Bojarski, Z. Naworski, *Jan Jelonek Cervus z Tucholi i jego twórczość prawnicza. Ustrój sądów i prawo procesowe*, Toruń 1993 ss. 140: rés., oraz szereg artykułów: *Prawo rzymskie w dziełach Tucholczyka*, ZN UJ Nr 876 Prace Prawn. Z. 125, 1989 s. 7-28: Zsfg, *Speculum Saxonum i Ius Municipale jako źródło prawa w dziełach Tucholczyka*, w: *Studia z dawnego prawa sądowego i miejskiego*, Toruń 1990 (= Acta UNC Z. 218 Prawo Z. 30) s. 39-56: Zsfg i *Il diritto romano nell'opera di Giovanni Cervo*, Index, w druku.

Nauczaniem prawa rzymskiego w okresie Oświecenia zajął się J. Sondel, *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce w okresie Oświecenia* *CHP* T. 40, 1988 z. 2, s. 213-229: rés. a rzekomym dialogiem Solona i Justyniana w związku z dyskusją o prawie rzymskim w Polsce XVIII wieku – W. Wołodkiewicz, *Dialog Solona i Justyniana u Fénelona a dyskusja o prawie rzymskim w Polsce XVIII wieku*, *CPH* T. 40, 1988, z. 2, s. 249-260: rés., *Un dialogo di Fénelon e le critiche settecentesche al diritto romano*, *BIDR* Vol. 91, 1988 [wyd. 1992] s. 237-251 oraz *Fénelon e la critica del diritto romano nella Polonia del Settecento*, w: *L'eredità classica in Italia e Polonia*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992, s. 257-275.

²⁶ Rec.: M. Kuryłowicz (ZSS T. 107, 1990 s. 681-682).

Poglądom polskich prawników doby Oświecenia na prawo rzymskie poświęcone zostały artykuły J. Jakubowskiego: *Józef Wybicki a prawo rzymskie*, Acta UL Folia Iurid. Z. 4, 1981 s. 59-78; Zsfg, *Walenty Dutkiewicz wobec tradycji prawa rzymskiego*, Acta UL Folia Iurid. Z. 38, 1988 s. 131-153; rés., i *Walenty Dutkiewicz et la tradition du droit romain*, Index Vol. 16, 1988 s. 259-270, zaś wpływom prawa rzymskiego na próby kodyfikacji jego monografia *Prawo rzymskie w projektach kodyfikacyjnych polskiego Oświecenia*²⁷, Łódź 1984 ss. 123: rés., oraz artykuł *Elementy rzymskiego prawa rzeczowego i obligacyjnego w Zbiorze praw... Andrzeja Zamoyskiego i tak zwanym Kodeksie Stanisława Augusta*, Acta UL Folia Iurid. Z. 21, 1986 s. 173-196: rés.

Historię nauki i nauczania prawa rzymskiego w minionym stuleciu przedstawił J. Kodrębski w monografii *Prawo rzymskie w Polsce XIX wieku*²⁸, Łódź 1990 ss. 275: rés., oraz w pracy *Prawo rzymskie*, w: Antyk w Uniwersytecie Warszawskim, Warszawa 1993 s. 15-88. J. Kodrębski poświęcił też swe artykuły poglądom Lelewela na rolę prawa rzymskiego w Polsce: *Joachim Lelewel o roli prawa rzymskiego w Polsce*, CHPT. 40, 1988 z. 2, s. 277-297: rés., oraz znaczeniu Kodeksu Napoleona dla umacniania w XIX-wiecznej Polsce tradycji prawa rzymskiego: *Prawo rzymskie a Kodeks Napoleona w Polsce XIX wieku*, Acta UL Folia Iurid. Z. 38, 1988 s. 155-174: rés. i *Le droit romain et le Code Napoléon en Pologne du XIXe siècle*, Index Vol. 16, 1988 s. 197-213.

Romaniści polscy zajmowali się też wpływem prawa rzymskiego na prawodawstwo europejskie. J. Kodrębski, przedstawił wpływ prawa rzymskiego na prace Monteskiusza zwłaszcza na jego *Ducha Praw: Monteskiusz a prawo rzymskie*, Acta UL Folia Iurid. Z. 21, 1986 s. 135-153: rés.; W. Wołodkiewicz – stosunek Jean Bodin²⁹ oraz Boucher d'Argis'a do prawa rzymskiego: *Bodin et le droit privé romain*, w: Jean Bodin, Actes du Colloque Interdisciplinaire d'Angers, Angers 24-27 Mai 1984, T. 1, Angers 1985 s. 303-312 i *André Jean Boucher d'Argis – osiemnastowieczny autor Listów Sędziego z Paryża o prawie rzymskim i sposobie jego wykładania we Francji*, Acta UL Folia Iurid. Z. 21, 1986 s. 155-171: rés., zaś w monografii

²⁷ Rec.: M. Kuryłowicz (ZSS T. 103, 1986 s. 641).

²⁸ Rec.: J. Bardach (Przeegl. Hist. T. 82, 1991 z. 2, s. 335-337); W. Wołodkiewicz (CPH T. 43, 1991 z. 1-2, s. 198-202); M. Kuryłowicz (ZSS T. 109, 1992, s. 759-760). Na marginesie tej pracy N. Carbonnel napisała artykuł *Droit romain et romanité à travers l'histoire du droit polonais*, RHD R. 70, 1992 nr 3, s. 321-342.

²⁹ Publikacji dzieł Jean Bodin *Exposé du droit universel. Juris universi distributio*, Paris 1985 dotyczy recenzja W. Wołodkiewicza (RHD R. 64, 1986 nr 2, s. 253-255), zaś problemu humanizmu prawniczego i systematyzacji prawa artykuł recenzyjny W. Wołodkiewicza, *Humanisme juridique e systématisation du droit (à propos d'un ouvrage récent)* RHD R. 64, 1986 nr 1, s. 79-82) z: A.L. Fell, *Origins of Legislative Sovereignty and the Legislative State*, T. 1-2, Athens 1983.

*Prawoznawstwo w poglądach i ujęciu encyklopedystów*³⁰, Warszawa 1990, ss. 204: r. s. i w artykule *Les opinions sur le droit romain à l'aube de la Révolution*, w: *L'unité des principaux états européens e la veille de la révolution*, Paris 1992, s. 298-308, ukazał jak ważną rolę odgrywało w rzeczywistości prawo rzymskie we Francji wieku Oświecenia³¹.

Natomiast T. Giaro przedstawił wpływ prawa rzymskiego na prawodawstwo Europy na przestrzeni wieków: *Europa und das Pandektenrecht*, *Rechtshist. Jour. T. 12*, 1993 s. 326-345.

Wreszcie w licznych artykułach ukazano tradycje romanistyczne³² prawa polskiego i praw tzw. państw socjalistycznych (W. Wołodkiewicz, *Tradycja prawa rzymskiego we współczesnym prawie cywilnym*, *Palestra R. 31*, 1987 nr 10-11 s. 66-85; „Continuità” del diritto romano nel diritto civile dei Paesi socialisti, *Index Vol. 16*, 1988, s. 53-67 i *The Continuity of Roman Law in the Civil Law Socialist Countries*, w: *Yearbook on Socialist Legal Systems*, New York 1987 s. 23-37, ditto w: *Estudios Iglesias*, T. 2, Madrid 1988 s. 1091-1106; M. Kuryłowicz, *Das römische Recht in seiner Bedeutung für den Unterricht im gegenwärtigen Zivilrecht in der VR Polen*, w: *Internazionale Konferenz für Rechtsgeschichtswissenschaft*, Berlin 30 Oktober bis 2. November 1978. Protokollband 1 Parte 2 [Berlin 1980] Arbeitskreis I s. 49-60, *Tradycje prawa rzymskiego w rozwoju polskiego prawa cywilnego*, w: *Tradycja i postęp w prawie*, Lublin 1983 s. 75-94, *Romanistische und nationale Elemente in der Diskussion über die Gestaltung des polnischen Rechts im 19. und Anfang 20. Jahrhunderts*, *Index Vol. 16*, 1988 s. 143-149; M. Zołnierczuk, *Elementi romanistici nel Codice civile della Repubblica Democratica Tedesca*, *Index Vol. 16*, 1988 s. 215-220; zarówno w prawie rzeczowym jak i zobowiązaniach a także w prawie procesowym (począwszy od XVI wieku – W. Bojarski, *Vendita e trasferimento della proprietà in Polonia nel cinquecento: elementi romanistici e sassoni*, w: *Vendita e trasferimento della proprietà nella prospettiva storico-comparatistica*, *Atti del Congresso Intern. Pisa-Viareggio-Lucca 17-21 aprile 1990*, T. 1, Milano 1991 s. 259-265, po dzień dzisiejszy: T. Dybowski, *Les éléments romanistes et les nouveaux éléments propres au droit socialiste dans l'institution de propriété par rapport*

³⁰ Rec.: G. Bałtruszajtys (*Przeł. Hist. T. 82*, 1991 z. 1, s. 160-162); K. Sójka-Zielińska (*Nowe Książki 1991 nr 2* s. 65-66: *Czy chcecie mieć dobre prawo?*); M. Kuryłowicz (*ZSS T. 109*, 1992, s. 177-178).

³¹ Na marginesie tych badań W. Wołodkiewicz opublikował artykuły poświęcone oświeconym prawnikom: *Antoine-Gaspard et André-Jean Boucher d'Argis. Deux juristes éclairés devant la Révolution*, w: *La révolution et l'ordre juridique privé. Rationalité ou scandale? Actes du colloque d'Orléans 11-13 sept. 1986*, T. 1, Orlean 1988, s. 187-204, *L'Association de bienfaisance judiciaire: les philosophes des „Lumières” à la veille de la Révolution*, *RHD R. 68*, 1990 nr 3, s. 363-374.

³² Por. także recenzje J. Sondla (*PiP R. 35*, 1980 z. 4, s. 129-131) z: W. Wołodkiewicz, *Rzymskie korzenie współczesnego prawa cywilnego*, Warszawa 1978 oraz Th. Mayer-Maly (*ZSS T. 98*, 1981, s. 454-457) z francuskiego wydania tej monografii.

au droit polonais contemporain, *Studia Iuridica* T. 12, 1985 s. 143-155; T. Giaro, *Diritto romano, tradizione romanistica e il concetto di proprietà nel diritto civile socialista*, *Studia Iuridica* T. 12, 1985 s. 157-180; E. Skowrońska, *La protection de la propriété dans le droit romain et dans le droit polonais*, *Studia Iuridica* T. 12, 1985 s. 207-209; S. Russocki, *Romanité – continuité verbale et institutionnelle: L'exemple de la possessio bonorum de l'ancien droit polonais*, *Studia Iuridica* T. 12, 1985, s. 193-205; M. Krasoń, *Rzymski rodowód regulacji dotyczących budowy na cudzym gruncie*, w: *Z dziejów prawa Rzeczypospolitej Polskiej*, Katowice 1991 s. 7-18; res., Zsfg; W. Wołodkiewicz, *The Romanist Tradition of Civil Liability in contemporary Poland*, w: *Anglo-Polish Legal Essays*, New York 1982 s. 75-82, *Tradizione romanistica e realtà contemporanea in tema di responsabilità civile*, *Studia Iuridica* T. 12, 1985 s. 281-285, *Trasferimento della proprietà e compravendita nel diritto polacco*, w: *Vendita e trasferimento della proprietà nella prospettiva storico-comparatistica*, Atti del Congresso Internazionale Pisa-Viareggio-Lucca 17-21 aprile 1990, T. 1, Milano 1991 s. 331-340; M. Sośniak, „*Contractus innominati*”: *nowoczesne konstrukcje umów obligacyjnych wobec tradycji rzymskiej*, ZN UJ Nr 876 *Prace Prawn. Z.* 125, 1989, s. 139-156; Zsfg; W. Litewski, *Römische Grundlagen der Schiedgerichtsbarkeit nach der polnischen Zivilprozessordnung von 1964*, w: *Tradition und Fortentwicklung im Recht*. Festschrift Lübtow, Rheinfelden-Berlin 1991 s. 93-107³³ a nawet w *Związku Radzieckim*: M. Jankowski, *Le droit romain en Union Soviétique*, RHD R. 68, 1990, nr 1 s. 43-50.

Ważną pozycję stanowią też *Note di lettura* do publikowanych w serii *Antiqua* prac XVI, XVII i XVIII wiecznych autorów: H. Kupiszewski, *Nota di lettura*, w: Balthasarus Gothofredus Kramer. *Disputatio juridica de iure navium*, 1668 [Napoli 1984] *Antiqua* 26, s. VII-XXIV; W. Wołodkiewicz, *Nota di lettura*, w: Edoardo Carelli, *Sulla accessorietà del pegno nel diritto romano*, 1934 [Napoli 1980], *Antiqua* 5 s. V-IX, *Nota di lettura*, w: André-Jean Boucher d'Argis. *Letters d'un magistrat de Paris à un magistrat de province sur le droit romain et la manière dont on l'enseigne en France*, 1782 [Napoli 1983], *Antiqua* 25 s. VII-XXXVII³⁴, *Nota di lettura*, w: Jean Bodin, *Iuris universi distributio. Les trois premières éditions* [1578, 1580, 1581], [Napoli 1985], *Antiqua* 35 s. IX-XXXVII³⁵, *Nota di lettura*, w: Denis Diderot, Antoine-Gaspard Boucher d'Argis, Luis Chevalier de Jaucourt, *Le droit romain et l'Encyclopédie*. 31 articles, [1751-1765], [Napoli 1986], *Antiqua* 38 s. VII-L³⁶.

³³ Por. też artykuły W. Rozwadowskiego: *Posiadanie w prawie polskim na ile prawa rzymskiego oraz Il possesso nel diritto polacco dopo il 1946 alla luce del diritto romano* wykazane w p. VII.

³⁴ Rec.: J. Imbert (RHD R. 62, 1984 nr 4, s. 644-645); G. Kulhavy (ZSS T. 102, 1985 Germ. Abt., s. 421); F. Ranieri (ZSS T. 104, 1987, s. 852); A. Guarino (Labeo Vol. 34, 1988 fasc. 3, s. 379-380).

³⁵ Rec.: J. Imbert (RHD R. 64, 1986 nr 2, s. 300-301).

³⁶ Rec.: J. Imbert (RHD R. 64, 1986 nr 4, s. 667-668).

IV. Proces cywilny

Romanistów zajmujących się procesem było ostatnio niewielu. Tematykę tę kontynuował W. Litewski publikując monografię poświęconą rzymskiemu procesowi, przedstawiającą postępowanie legisakcyjne, formułkowe i kognicyjne: *Rzymski proces cywilny*, Warszawa-Kraków 1988 ss. 118: Zsfg, nie zaopatrzoną jednak w aparat naukowy w postaci źródeł i literatury oraz obszerny artykuł *Die römische Appellation in Zivilsachen. (Ein Abriss)*, w: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt II*. 14, 1982 s. 60-96³⁷.

Procesowi, zwłaszcza rzymsko-kanonicznemu, poświęcił swą uwagę E. Szymoszek publikując szereg artykułów o pozycji sędziego, stron, o toku procesu: *Pozycja sędziego wobec stron w procesie justyniańskim*, Acta UWr. Nr 516 Prawo T. 91, 1980 s. 3-15: Zsfg, *Gwarancje bezstronności sędziego w procesie rzymskim*, Acta UWr. Nr 583 Prawo T. 103, 1982 s. 3-17: rés., *Iudex suspectus w poglądach legistów i kanonistów XII-XIII w.*, Acta UWr. Nr 642 Prawo T. 110, 1982 s. 3-17: rés., *Kilka uwag o powstaniu i rozwoju literatury procesowej w XII i XIII wieku*, Acta UWr. Nr 719 Prawo T. 121, 1984 s. 3-19: Zsfg, *Les garanties de l'impartialité du juge dans le procès romain*, w: Sodalitas, Scritti Guarino, T. 6, Napoli 1984 s. 2677-2690, *Dyspozycyjność stron a officium iudicis w literaturze procesu rzymsko-kanonicznego*, Acta UWr. Nr 823 Prawo T. 137, 1986 s. 53-74: rés., *An iudex secundum allegata an secundum conscientiam iudicat?*, Acta UWr. Nr 927 Prawo T. 154, 1987 s. 37-45: rés., *Iudicium – actus trium personarum*, ZN UJ Nr 876 Prace Prawn. Z. 125, 1989 s. 157-169: Zsfg, *Próby systematyzacji postępowania cywilnego w świetle ordines iudiciarii XII-XIII wieku*, Acta UWr., Nr 1477 Prawo T. 222, 1993 s. 63-77: Zsfg oraz monografię *Iudex w literaturze procesowej XII-XIII wieku*, Wrocław 1992 ss. 236: Zsfg.

Tematyką procesu granicznego zajęła się A. Pikulska w swym artykule *L'objet de l'actio finium regundorum*, RHD R. 68, 1990 nr 1, s. 37-42 oraz w monografii *Le règlement des contestations relatives aux limites en droit romain*, Łódź 1993 ss. 76: streszcz., zaś B. Sitek poświęcił swą pracę doktorską skargom popularnym: *Studia nad skargami popularnymi w prawie rzymskim przedklasycznym i klasycznym* (monografia nie publikowana, Warszawa 1992).

Stosowaniu środków retorycznych w mowach obrończych poświęcone zostały dwa artykuły: E. Reychman-Nawrockiej, *Taktyka obrończa i pojęcie „aequitas” w mowie Cicerona „Pro Murena”*. Meander R. 44, 1989 z. 7-12, s. 321-338: Argum i J. Rominkiewicz, *Τοπος εγγυεινξ διαβολη* w mowach Isajosa, Acta UWr. Nr 1384 Prawo T. 213, 1992, s. 3-13: Zsfg.

³⁷ Porównaj też artykuł W. Litewskiego, *Römische Grundlagen der Schiedsgerichtsbarkeit nach der polnischen Zivilprozessordnung von 1964* oraz monografię W. Bojarskiego, Z. Naworskiego, *Jan Jelonek Cervus z Tucholi i jego twórczość prawnicza. Ustrój sądów i prawo procesowe*, o których mowa w p. III.

Problematyki procesowej dotyczy też artykuł M. Zabłockiej, *La costituzione del „conigor” nel processo romano classico*, Index Vol. 12, 1983-84 s. 140-156 oraz recenzje prac poświęconych procesowi³⁸.

V. Prawo osobowe

Najliczniejsze prace z prawa osobowego koncentrowały się wokół problemu niewolnictwa. Wymienić tu należy przede wszystkim monografię I. Żebera poświęconą *peculium* niewolników: *A study of the peculium of a slave in preclassical and classical Roman Law*³⁹, Wrocław 1981 ss. 95 a także monografie I. Biezuńskiej-Małowist, *La schiavitù nell'Egitto greco-romano*⁴⁰, Roma 1984 ss. 367, *La schiavitù nel mondo antico*, Napoli 1991 ss. 200 oraz I. Biezuńska-Małowist, M. Małowist, *Niewolnictwo*, Warszawa 1987 s. 428 oraz jej artykuły: *Les hommes libres face à l'esclavage*, Index Vol. 10, 1981 s. 3-10, *Ancient Slavery Reconsidered*, Review T. 4, 1982 s. 111-126, *Niewolnictwo domowe i jego znaczenie dla społeczeństw antycznych*, Acta UW. Nr 497 Antiquitas T. 9, 1983 s. 3-8; Zsfg, *L'esclavage dans L'Egypte gréco-romaine. Quelques observations en marge de dernières publications*, Bulletin of the American Society of Papyrologists, 1986 s. 7-14.

Zakazem prostytuowania niewolnic zajął się A. Sokala w artykule: *The effectiveness of the „ne prostituatur” clauses in Roman Law*, Eos Vol. 82, 1994 fasc. 1, w druku.

O niewolnikach⁴¹ i wyzwoleniach pisali też J. Kolendo⁴²: *L'esclavage et la vie sexuelle des hommes libres à Rome. Index Vol. 10, 1981 s. 288-197, Eléments courants et exceptionnels de la carrière d'un affranchi: le grammairien Q. Remmius Polémon*, Index Vol. 13, 1985 s. 177-187, *Specyficzne*

³⁸ Por. recenzję W. Wołodkiewicza (Iura Vol. 29, 1978 [wyd. 1981] s. 255-256) z pracy M. Żolnierczuka, *Rzymskie sądownictwo polubowne. Okres przedklasyczny i klasyczny*, Lublin 1978; recenzję W. Bojarskiego (CPH T. 35, 1983 z. 1, s. 293-294) z: G. Foti-Talamanca, *Ricerche sul processo nell'Egitto Greco-Romano*, T. 2, L'introduzione del giudizio, Milano 1979 oraz liczne recenzje W. Litewskiego: (SDHI Vol. 52, 1986 s. 569-578) z: N. Scapini, *La confessione nel diritto romano*, T. 2, Diritto giustiniano, Milano 1983, (Iura Vol. 37, 1986 [wyd. 1989] s. 126-130) z: U. Vincenti, „Ante sententiam appellari potest”. Contributo allo studio dell'appellabilità delle sentenze interlocutorie nel processo romano. Padova 1986, (SDHI Vol. 56, 1990 s. 527-534) z: C. Provera, *Lezioni sul processo civile giustiniano*, T. 1-2, Torino 1989, (ZSS T. 104, 1987 s. 786--791) z: J. Gildemeister, *Das beneficium competentiae im klassischen römischen Recht*, Göttingen 1986. Tej ostatniej dotyczy też recenzja M. Kuryłowicza (RHD R. 65, 1987 nr 1, s. 110). M. Kuryłowicz napisał też recenzje (RHD R. 68, 1990 nr 3, s. 403-404) z: R. Stolmar, *Die Genesis der utilis actio aus der celsinischen Durchgangstheorie*, Sindelfingen 1989.

³⁹ Rec.: O. V. Sidorovič, *Sovremennye issledovanija rimskogo prava*, Moskva 1987, s. 107-115.

⁴⁰ Rec.: W. Lengauer (Przegl. Hist. T. 77, 1986 z. 2, s. 415-416).

⁴¹ Problemowi niewolnictwa w Babilonii poświęcona jest recenzja C. Kunderewicza (JJP Vol. 19, 1983 s. 188-189) z: M. A. Danamajev, *Rabstvo v Vavilonii VII-IV vv. do n.e. (626-331 gg.)*, Moskva 1974.

zastosowanie pracy niewolników i wyzwolenców w Rzymie. *Nomenclator – „pamięć” swego pana lub patrona*, w: Świat antyczny, Warszawa 1988 s. 117-140 oraz *Nomenclator, „memoria” del suo padrone o del suo patrono*, Faenza 1989 ss. 94, *Les réalités romaines dans la Germania de Tacite. Le cas des esclaves et des affranchis*, Index Vol. 17, 1989 s. 231-239; a także M. Filipiak, *Spoleczna i prawna sytuacja niewolników w Starym Testamencie*, Roczniki Nauk Społ., R. 9, 1981 s. 273-286: Sum.; J. Szulczyk, *Niewolnicy i wyzwolenicy w testamencie tzw. bogatego Lingona, Dazumiusza i innych*, Balcanica Poznaniensia T. 3, 1984 s. 201-206: Sum.; M. Pawlak, *Vernae w Afryce rzymskiej*, Acta UWr. Nr 1263 Antiquistas T. 16, 1992 s. 107-120: rés., zaś o niewolnictwie i kolonacie – T. Kotula, *Les grands domaines et l'esclavage face à la crise du IIIe siècle*. Eos Vol. 79, 1991 fasc. 1, s. 71-83.

Sytuacji prawnej wyzwolenców został poświęcony artykuł M. Zabłockiej, *Polityka dynastii julijsko-klaudyjskiej wobec wyzwoleń i wyzwolenców*, Prawo Kan. R. 27, 1984, nr 1-2, s. 223-239: rés. O wyzwolencach pisali też R. Kamienik, *Libertus ingratus*, Acta UWr. Nr 497 Antiquitas T. 9, 1983 s. 63-81: Zsfg oraz I. Biežuńska, *L'avancement des affranchis*, Index Vol. 13, 1985 s. 491-493, zaś A. Łoś w monografii *Wyzwolenicy w Pompejach. Studium stosunków ekonomicznych w kampańskim mieście*, Wrocław 1991 ss. 219: rés., oraz w artykule *Życie prywatne wyzwolenców w Pompejach*, Acta UWr. Nr 1263 Antiquitas T. 16, 1992 s. 77-94 rés. zajął się ich sytuacją społeczno-ekonomiczną.

Problemu nadawania obywatelstwa dotyczą artykuły M. Wojciechowskiej, *Nadawanie obywatelstwa rzymskiego mieszkańcom Afryki. Przykład Lepcis Magna*, w: Świat antyczny, Warszawa 1988 s. 141-169, A. Łukaszewicza, *Zum P. Giss. 40 I. 9 („Constitutio Antoniniana”)*⁴³, JJP Vol. 20, 1990 s. 93-101 oraz M. Zabłockiej, *Nadawanie obywatelstwa rzymskiego*, Prawo Kan. R. 36, 1993 nr 1-2, s. 215-222: rias.

Odpowiedzialność nieletnich⁴⁴ zarówno w prawie karnym jak i cywilnym nakreślił M. Kuryłowicz, *Odpowiedzialność „nieletnich” za czyny bezprawne w prawie rzymskim*, w: Postępowanie z nieletnimi, Lublin 1988 s. 9-19, zaś sytuację prawną „minorów”, w prawie rzymskim i współczesnych kodyfika-

⁴² Por. także recenzje J. K o l e n k o (Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych R. 46, 1985 s. 260-262 oraz Labeo Vol. 33, 1987 fasc. 3, s. 338-342) z: G. Gilberti, *Servus quasi colonus. Forme non tradizionali di organizzazione del lavoro nella società romana*, Napoli 1981.

⁴³ Na temat *peregrini dediticii* por. rozdz. I pracy A. Łukaszewicza *Aegyptiaca Antoniniana. Działalność Karakalli w Egipcie (215-216)*, Warszawa 1993.

⁴⁴ M. Kuryłowicz zrecenzował też (CPH T. 35, 1983 z. 2, s. 233-234 i ZSS T. 102, 1985 s. 648-654) monografię H.-G. Knothe, *Die Geschäftsfähigkeit der Minderjährigen in geschichtlicher Entwicklung*, Frankfurt a/M-Bern 1983, w której autor omawia zdolność do czynności prawnych osób małoletnich od prawa rzymskiego po współczesne prawo niemieckie. O wpływie wieku na zdolność do czynności prawnych pisał też J. Z a b ł o c k i (Prawo Kan. R. 35, 1992 nr 1-2, s. 271-273, w recenzji z: S. Tafaro, *Pubes e viripotens nella esperienza giuridica Romana*, Bari 1988.

acjach cywilnych – W. Wołodkiewicz, *Alcune osservazioni sulla situazione giuridica dei figli minori nel diritto romano e i suoi riflessi nelle legislazioni civili moderne*, w: *Atti dei Convegni Lincei 59, Colloquio italo-polacco*, Roma 1983 s. 97-109.

Czynnikami wpływającymi na zdolność do czynności prawnych zajęła się też E. Żak, publikując artykuły⁴⁵: *Stanowisko pisarzy rzymskich przelomu republiki i pryncypatu wobec marnotrawców (prodigi)*, *Annales UMCS Sec. G Ius Vol. 34*, 1987 s. 411-421: rez., *Zsfg, Postępowanie w sprawach o ustanowienie kuratora dla furiosus i prodigus w prawie rzymskim*, *Annales UMCS Sec. G Ius Vol. 35*, 1988 s. 39-51: rez., *Zsfg, Z badań nad pojęciem marnotrawstwa w rzymskim prawie prywatnym*, *Folia Societatis Scientiarum Lublinensis Vol. 28, Hum. 1*, 1986 s. 69-76: rez., *Sum. oraz broniąc pracy doktorskiej Cura prodigi w prawie rzymskim* (monografia nie publikowana, Lublin 1992).

E. Ejankowska ukazała, iż *filia familias* mimo tego, że była kobietą i to osobą *alieni iuris* uczestniczyła w obrocie prawnym⁴⁶: *filia familias w obrocie prawno-gospodarczym późnej republiki i pryncypatu*, *Rzeszowskie Zeszyty Naukowe. Prawo-Ekonomia T. 7*, 1989 s. 57-74: *Zsfg*.

VI. Prawo rodzinne

Prac dotyczących prawa rodzinnego było, podobnie jak w poprzednich okresach, wiele.

W. Rozwadowski przedstawił rozwój badań nad istotą małżeństwa rzymskiego: *Nowe badania nad istotą małżeństwa rzymskiego*, *Meander R. 42*, 1987 z. 4-5, s. 237-247.

H. Kupiszewski kontynuował swe prace na temat stosunków majątkowych między narzeczonymi⁴⁷: *Osservazioni sui rapporti patrimoniali fra i fidanzati nel diritto romano classico: „dos” e „donatio”*, *Iura Vol. 29*, 1978 [wyd. 1981], s. 114-137, a W. Wołodkiewicz na temat *mater familias*: *Attorno al significato della nozione di mater familias*, w: *Studi Sanfilippo, T. 3* Milano 1983 s. 733-756 oraz zajął się ogólnym pojęciem *Mater* w: *Enciclopedia Virgiliana, T. 3*, Roma 1989 s. 405-406. J. Linderski poruszył nadal dyskusyjny problem *confarreatio, coemptio, usus* – sposobu wchodzenia pod

⁴⁵ E. Żak napisała też recenzję (*CPH T. 36*, 1984 z. 2, s. 214-216) z: E. Narudi, *Squilibrio e deficienza mentale in diritto romano*, Milano 1983.

⁴⁶ O sytuacji prawnej kobiet w okresie republiki pisał też J. Zabczko (Prawo Kan. R. 29, 1986 nr 3-4, s. 295-297) w recenzji z: L. Peppe, *Posizione giuridica e ruolo sociale della donna romana in età repubblicana*, Milano 1984.

⁴⁷ Problemu zaręczyn dotyczą też recenzje z: R. Astolfi, *Il fidanzamento nel diritto romano*, Padova 1989, napisane przez W. Dajczaka (*CPH T. 42*, 1990 z. 1-2, s. 187-188), A. Dębskiego (*RHD R. 68*, 1990 nr 3, s. 403) oraz T. Giario, (*ZSS T. 108*, 1991 s. 484-488).

władzę męża czy zawierania małżeństwa⁴⁸: *Usu, farre, coemptione. Bemerkungen zur Überlieferung eines Rechtssatzes*, ZSS T. 101, 1984, s. 301-311, *Heliogabalus, Alexander Severus and the ius conferreationiis. A Note on the Historia Augusta*, w: *Historia Testies*, Freiburg 1989, s. 207-215. O *confarreatio* pisała też M. Zabłocka, *Confarreatio w ustawodawstwie pierwszych cesarzy rzymskich*, Prawo Kan. R. 31, 1988, nr 1-2 s. 237-246: Sum.

M. Zabłocka opublikowała ponadto monografię *Przemiany prawa osobowego i rodzinnego w ustawodawstwie dynastii julijsko-klaudyjskiej*⁴⁹, Warszawa 1987, ss. 178: Sum. oraz artykuły: *Ius trium liberorum w ustawodawstwie dynastii julijsko-klaudyjskiej*, Prawo Kan. R. 29, 1986, nr 1-2, s. 243-264; *rés.*, *Zmiany w ustawach małżeńskich Augusta za panowania dynastii julijsko-klaudyjskiej*, Prawo Kan. R. 30, 1987, nr 1-2 s. 151-178: Sum., *Le modifichie introdotte nelle leggi matrimoniali augustee sotto la dinastia giulio-claudia*, BIDR Vol. 89, 1986 [wyd. 1988], s. 379-410, *Il „ius trium liberorum” nel diritto romano*, BIDR Vol. 91, 1988 [wyd. 1992] s. 361-390.

Prawne skutki konkubinatu w ustawodawstwie cesarskim to temat monografii M. Niziołka, *Legal Effects of Concubinage in Reference to Concubine's Offspring in the Light of Imperial Legislation of the Period of Dominate*⁵⁰, Warszawa-Kraków 1980 ss. 109.

Problem władzy ojcowskiej⁵¹ przedstawiła krótko M. Zabłocka, *Władza ojcowska w starożytnym Rzymie*, Mówią Wieki 1989, nr 1 s. 5-8.

Adopcją⁵² zajmował się nadal M. Kuryłowicz publikując monografię *Die Adoptio im klassischen römischen Recht*⁵³, Warszawa 1981 ss. 179 oraz

⁴⁸ Prawa małżeńskiego dotyczy też recenzja G. Kuleczki (Eos Vol. 49, 1981 fasc. 2, s. 345-347) z: G. Brini, *Matrimonio e divorzio nel diritto romano*, Roma 1975, oraz recenzja E. Ejanowski (Rzeszowskie Zeszyty Naukowe. Prawo-Ekonomia T. 11, 1992 s. 189-193) z: R. Domingo, *La legislación matrimonial de Constantino*, Pamplona 1989. Por. także artykuł R. Kamińska, *Dominus coniux*, *Balkanica Posnaniensia* T. 3, 1984, s. 193-200: Sum.

⁴⁹ Rec.: H. Kupiszewski (Prawo Kan. R. 32, 1989 nr 3-4, s. 304-309), F. Lucrezi (Labeo Vol. 35, 1989 fasc. 2, s. 265-266), W. Wołodkiewicz (Iura Vol. 38, 1987 [wyd. 1990] s. 204-206), W. Dajczak (Eos Vol. 79, 1991 fasc. 2, s. 279-280), M. Kuryłowicz (ZSS T. 108, 1991, s. 493-496).

⁵⁰ Rec.: W. Litewski (BIDR Vol. 85, 1982 [wyd. 1984] s. 303-318). Ponadto W. Litewski pisał o legitymacji dzieci naturalnych w recenzji (RHD R. 69, 1991 nr 4, s. 495-502): *La Légitimation des enfants naturels dans le droit du Bas-Empire romain. A propos d'un ouvrage récent* z: G. Luchetti, *La legittimazione dei figli naturali nelle fonti tardo imperiali e giustinianeae*, Milano 1990.

⁵¹ Władzy ojcowskiej dotyczy też recenzja T. Giario (JJP Vol. 19, 1983 s. 199-204) z: M. Wurm, *Apokeryxis. Abdicatio und Exhereditio*, München 1972.

⁵² Na temat adopcji w prawie greckim por. pracę doktorską J. Rominkiewicz z: *Adopcja i dziedziczenie w świetle mów Izajosa* wykazaną w p. IX.

⁵³ Rec.: A. Guarino (Labeo Vol. 28, 1982 fasc. 2, s. 228); H.-G. Knothe, (ZSS T. 100, 1983 s. 647-654); G. Hamza (Allam-és Jogtudomány T. 26, 1983 s. 490-492). Monografię M. Kuryłowicza dotyczącą adopcji w prawie poklasyycznym i justyniańskim: *Adoptio prawa rzymskiego. Rozwój i zmiany w okresie poklasyycznym i justyniańskim*, Lublin 1976 recenzował T. Giario (BIDR Vol. 82, 1979 s. 185-198).

artykuły⁵⁴: *Zum Begriff der adoptio in Gai Epitome*, *Annales UMCS Sec. G Ius* Vol. 27, 1980, s. 13-24: streszcz., rez., *Adoption on the Evidence of the Papyri*, *JJP* Vol. 19, 1983, s. 61-75, *Die justinianische Adoption*, w: *Sodalitas*. Scritti Guarino, T. 7, Napoli 1984 s. 3305-3315, *Zur nachklassischen Adoption*, w: *Ars boni et aequi*. Festschrift Waldstein, Stuttgart 1993 s. 187-201. *Adrogatio* dotyczył też artykuł M. Zabłockiej, *Adrogatio Nerona* przez Klaudiusza w świetle ówczesnego ustawodawstwa, *Prawo Kan. R.* 28, 1985, nr 1-2, s. 209-215: rés.

Przyjęciem do rodziny i wykluczeniem⁵⁵ z rodziny dokonującym się na zgromadzeniach ludowych zajął się J. Zabłocki w monografii *Kompetencje patres familias i zgromadzeń ludowych w sprawach rodziny w świetle Noctes Atticae Aulusa Gelliusa*⁵⁶, Warszawa 1990 s. 183: rias.

Tutela to temat rozważań T. Kunderewicz, *Geneza opieki kobiety nad dziećmi w prawie rzymskim*, *Prawo Kan. R.* 23, 1980 nr 3-4, s. 287-297: rias. oraz M. Zabłockiej, *Zanikanie instytucji tutela mulierum w prawie rzymskim*, *Prawo Kan. R.* 30, 1987, nr 3-4, s. 239-252: Sum.

J. Rominkiewicz poruszył zagadnienie opieki w prawie ateńskim: *Problem opieki nad rodzicami w prawodawstwie ateńskim*, *Meander R.* 45, 1990 z. 7-9, s. 151-157.

Ponadto J. Zabłocki omówił prawne skutki picia wina przez kobiety: *Si mulier vinum bibit condemnatur*, *Prawo Kan. R.* 32, 1989 nr 1-2, s. 223-232: Sum.

VII. Prawo rzeczowe

W omawianym okresie z prawa rzeczowego⁵⁷ została opublikowana tylko jedna monografia pióra W. Bojarskiego, *Pożytki naturalne w prawie rzymskim. Studium z rzymskiego prawa majątkowego*⁵⁸, Toruń 1979 [wyd. 1980] ss. 190: rés.

⁵⁴ M. Kuryłowicz napisał też recenzję (*RHD R.* 70, 1992 nr 1, s.

70-71) z: C. Russo Ruggieri, *La datio in adoptionem. I. Origine, regime giuridico e riflessi politico-sociali in età reppublicana ed imperiale*, Milano 1990.

⁵⁵ Por. też artykuły J. Zabłockiego na temat *sacrorum detestatio*, wykazane p. IX.

⁵⁶ Rec.: F. Lucrezi (*Labeo* Vol. 36, 1990 fasc. 3, s. 397-398); H. Kupiszewski (*Prawo Kan. R.* 34, 1991 nr 1-2, s. 171-175) oraz M. Morabio (*RHD R.* 70, 1992 nr 1, s. 125).

⁵⁷ Prawu rzeczowemu, a szczególnie własności poświęcona jest recenzja I. Jakubowskiej i A. Pikulskiej (*RHD R.* 69, 1991 nr 2, s. 234) z: *New Perspectives in the Roman Law of Property*. Essays for Barry Nicholas, Oxford 1989.

⁵⁸ Rec.: A. Polaček (*ZSS T.* 98, 1981 s. 520-522); M. Krasoń (*SDHI* Vol. 50, 1984 s. 536-549).

Autorzy koncentrowali swą uwagę na problemach dotyczących własności⁵⁹, takich jak: definicja prawa własności – artykuły H. Kupiszewskiego, *Rozważania o własności rzymskiej*, CPH T. 36, 1984 z. 2, s. 27-55; rês. i W. Rozwadowskiego, *Definicja prawa własności w rozwoju dziejowym*, CPH T. 36, 1984, z. 2, s. 1-26; rês.; sposoby nabycia własności⁶⁰ – A. Piukulska-Robaszkiewicz, *Kilka uwag o sposobach nabycia własności w D.41,1, Acta UL Folia Iurid. Z. 38, 1988, s. 3-19*; rês.; kwestia *partus ancillae*: J. Linderski, „*Partus ancillae*”. A „*vetus quaestio*” in the light of a new inscription, *Labeo* Vol. 33, 1987 fasc. 2, s. 192-198.

W. Rozwadowski poświęcił swe artykuły posiadaniu: *Posiadanie w prawie polskim na tle prawa rzymskiego*, CPH T. 41, 1989, z. 2, s. 17-33; rês. oraz *Il possesso nel diritto polacco dopo il 1946 alla luce del diritto romano*, *Index* Vol. 16, 1988, s. 231-244.

H. Kupiszewski zajął się antychrezą⁶¹: *Antichrese und Nutzpfind in den Papiri*, w: *Iuris Professio. Festgabe Kaser*, Wien-Köln-Graz 1986, s. 133-149; W. Bojarski – prawami rzeczowymi u Stanisława Wróblewskiego: *Les droits réels de Stanisław Wróblewski et le matériel utilisé*, *Index* Vol. 16, 1988, s. 221-229.

M. Krasoń poświęciła swe artykuły: *Ze studiów nad terminologią źródeł prawa rzymskiego w sprawach opłaty za superficies*, CPH T. 41, 1989 z. 1, s. 139-148. *Ochrona superficies*, *Białostockie Studia Prawnicze* Nr 1, 1992, s. 53-79: Sum., oraz pracę doktorską *Superficies w prawie rzymskim a użytkowanie wieczyste w prawie polskim* (monografia nie publikowana, Kraków

⁵⁹ O powstaniu i rozwoju własności rzymskiej oraz jej rodzajach pisze też J. Kosiorkiewicz w recenzji (CPH T. 32, 1980 z. 2, s. 227-228) z: E. M. Štajerman, *Drevnij Rim. Problemy ekonomičeskogo razvitija*, Moskva 1978. O własności w Egipcie pisali A. Łukasiewicz, *Otoczenie Augusta i wielka własność ziemska w Egipcie*, *Meander* R. 39, 1984 z. 1, s. 23-31: Argum., oraz H. Evert-Kappesowa, *Wielka i drobna własność ziemska w Egipcie IV-VII wieku*, *Acta UL Folia Hist. Z. 23, 1986 s. 3-15*, rês., zaś o majątkach kościelnych J. Śrutwa, *Majątek kościelny i jego funkcja społeczna w Afryce łacińskiej II-V wieku*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* T. 28, 1981 z. 4, s. 5-28: Zsfg. I. Jaruzelska ukazała pojęcie własności w Starym Testamencie w ujęciu socjologiczno-lingwistycznym w artykule „*Ziemia na własność*” a „*ziemia przebywania*”. *Z badań nad stosunkami własności w Starym Testamencie*. *Poznańskie Studia Teologiczne* T. 5, 1984, s. 109-118 oraz w monografii *Własność w prawie biblijnym*. Warszawa 1992 ss. 205: Sum. Problematyki z pogranicza prawa i socjologii dotyczy też recenzja C. Kunderewicza (RHD R. 61, 1983 nr 4, s. 573-574) z: L. Epsztein, *La justice sociale dans le Proche-Orient ancien et le peuple de la Bible*, Paris 1983.

⁶⁰ Zasiedzenia w prawie klasycznym i w prawie współczesnym dotyczy też recenzja A. Dębińskiego (RHD R. 67, 1989 nr 4, s. 661) z: K. Bauer, *Ersitzung und Bereicherung im klassischen römischen Recht und die Ersitzung im BGB*, Berlin 1988.

⁶¹ Problem antychrezy porusza też recenzja C. Kunderewicza (JJP Vol. 19, 1983 s. 190-191) z: B. L. Eichler, *Indenture at Nuzi. The Personal Tidennutu Contract and its Mesopotamian Analogues*, New Haven-London 1973.

1989) superficies⁶². O *superficies* pisał też A. Sokala, *Zasada superficies solo cedit w prawie rzymskim*, Acta UNC z. 172 Prawo Z. 25, 1987 s. 143-160: Sum.

Natomiast J. Reszczyński zajął się w swych artykułach: *Impendere, Impensa, Impendium. (Sulla terminologia delle spese in diritto romano)*, SDHI Vol. 55, 1989, s. 191-252, „*Est marmor in fructu?*”. *Eksploracja surowców skalnych na gruncie posagowym w starożytnym Rzymie. Zagadnienia prawne i gospodarcze*, ZN UJ Nr 876 Prace Prawn. Z. 125, 1989, s. 79-122: Zsfg. *Verba et voluntas. D.35,1,40,1*, ZN UJ, Nr 1052 Prace Prawn. Z. 141, 1992, s. 83-93: Zsfg oraz w pracy doktorskiej *Nakłady w prawie rzymskim, terminologia i pojęcie* (monografia nie publikowana, Kraków 1986) problematyką związaną z nakładami.

VIII. Zobowiązania

Tradycyjnie uwaga romanistów zwrócona była w znacznej mierze ku zobowiązaniom⁶³, ale z tej dziedziny nie opublikowano żadnej monografii. Zajmowano się głównie problematyką kontraktową, a zwłaszcza kontraktami realnymi i prawem morskim.

Ogólnemu pojęciu *contractus*⁶⁴, poświęcił swe uwagi M. Sośniak w artykule „*Contractus*” *prawa rzymskiego*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego Nr 782 Studia Iuridica Silesiana T. 11, 1986, s. 7-35: *rés.*, Zsfg.

M. Zabłocka kontynuowała badania na temat pożyczki⁶⁵ publikując: *Realny charakter mutuum w rzymskim prawie klasycznym*, CPH T. 31, 1979, z. 2 [wyd. 1980], s. 1-30: *rés.*, oraz *Granice stosowania Senatus Consultum Macedonianum*, CPH T. 33, 1981, z. 2, s. 11-29; *rés.*, a W. Litewski nadal

⁶² Por. też M. Krasoń, *Rzymski rodowód regulacji dotyczących budowy na cudzym gruncie*, wykazany w p. III.

⁶³ Por. też artykuły wykazane w p. III.

⁶⁴ Ogólnym kwestiom związanym ze zobowiązaniami: zobowiązaniami solidarnymi, odpowiedzialnością kontraktową, zwłaszcza za *custodia*, postępowaniem dłużnika w wypadku *mora creditoris* poświęcił swe uwagi W. Litewski pisząc recenzje (Labeo Vol. 35, 1989 fasc. 2, s. 244-251: *Le obbligazioni solidali in diritto romano*) z: A. Gonzalez, *Una vision unitaria (contractual y procesal) de las obligaciones solidarias en derecho romano clásico*, Madrid 1983, (ZSS T. 105, 1988 s. 865-878) z: S. Tafaro, *Regula e ius antiquum in D.50.17.23*, Bari 1984, (SDHI Vol. 54, 1988 s. 385-401) z: R. Robaye, *L'obligation de garde. Essai sur la responsabilité contractuelle en droit romain*, Bruxelles 1987 oraz (ZSS T. 89, 1981 s. 489-500) z: R. Vigneron, *Offerre aut deponere. De l'origine de la procédure des offres réelles suivies de consignation*, Liege 1979.

⁶⁵ Problemów związanych z pożyczką, ze stypulacją a także z powstaniem i rozwojem *exceptio non numeratae pecuniae* dotyczą recenzje W. Litewskiego (SDHI Vol. 56, 1990 s. 519-526) z: V. Giuffrè, *La „datio mutui”*. *Prospettive romane e moderne*, Napoli 1989, (SDHI Vol. 56, 1990 s. 543-554) z: G. Sacconi, *Ricerche sulla „stipulatio”*, Napoli 1989 i (ZSS T. 103, 1986 s. 547-555) z: M. R. Cimma, *De non numerata pecunia*, Milano 1984.

nadal zajmował się pożyczką morską⁶⁶ pisząc: *Bemerkungen zum Römischen Seedarlehen*, w: Studi Sanfilippo, T. 4, Milano 1983, s. 381-397. Pożyczki morskiej oraz odsetek dotyczą też artykuły J. Dmowskiego: *Odsetki w rzymskiej pożyczce morskiej*, Zeszyty Naukowe Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego. Prawo Nr 11, 1983 s. 53-65: Sum., rez., oraz *Prawno-ekonomiczny charakter odsetek w pożyczce rzymskiej*, Zeszyty Naukowe Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego. Prawo Nr 13, 1985 [wyd. 1987] s. 123-131: Sum., rez.

J. Słonina [Zabłocki] zajął się użyczeniem publikując z tego zakresu artykuły⁶⁷: *Commodatum rei suae*, Prawo Kan. R. 24, 1981, nr 3-4, s. 257-264: rés., *Commodare habitationem*, Prawo Kan. R. 25, 1985 nr 3-4, s. 199-209 rés., *Korzystanie z rzeczy użyczonych w prawie rzymskim*, Prawo Kan. R. 26, 1983 nr 3-4, s. 181-212 rés., *Actio commodati w prawie rzymskim*, Prawo Kan. R. 27, 1984 nr 3-4, s. 197-222: rés. oraz broniąc pracy doktorskiej *Użyczenie w klasycznym prawie rzymskim* (monografia nie publikowana, Warszawa 1980).

N. Olszak przedstawił *emptio ad gustum* w rozwoju historycznym: *Emptio ad gustum: la vente à la dégustation, de l'antiquité à l'article 1587 du Code civil*, TR Vol. 58, 1990 fasc. 4, s. 364-387. W. Litewski poświęcił swe uwagi mandatowi: *La responsabilité du mandataire*, Index Vol. 12, 1983-84, s. 106-139. Mandatem zajął się też F. Longchamps de Bérier w artykule *Mandatum incertum w prawie rzymskim*, Prawo Kan. R. 37, 1994 nr 1-2, s. 222-247. J. Trynkowski opisał teksty kontraktów – umów o pracę⁶⁸ w kopalni – zachowane na woskowych tabliczkach: *Umowy o pracę przy wydobywaniu złota w rzymskiej Dacji*, w: Świat antyczny, Warszawa 1988, s. 170-179 zaś S. Mrozek – zagadnienie najmu pracy: *Praca najemna w Cesarstwie późnorzymskim*, Acta UWr. Nr 1263 Antiquitas T. 16, 1992, s. 95-105: Zsfg.

Prace Herrmanna na temat instytucji *misthosis* przedstawił H. Kupiszewski w artykule *Die hellenistische Misthosis in der Sicht von Johannes Herrmann*, Erlanger Universitätsreder Nr 25, 1988 3 ser., s. 13-27, ditto w: JJP Vol. 21, 1991 s. 37-51.

Niesłabnącym zainteresowaniem cieszyły się problemy związane z prawem morskim. Rzymskim prawem morskim zajmował się J. Sondel, *Z pro-*

⁶⁶ Pożyczki morskiej greckiej i rzymskiej dotyczy też recenzja W. Litewskiego (Iura Vol. 34, 1983 [wyd. 1986] s. 116-124) z: A. Castresana, *El préstamo marítimo griego y la pecunia traiectica romana*, Salamanca 1982.

⁶⁷ Komodatu dotyczy też recenzja J. Zabłockiego (Prawo Kan. R. 28, 1985 nr 1-2 s. 232-234) z: P. Zannini, *Spunti critici per una storia del comodatum*, Milano 1983.

⁶⁸ Por. też recenzję A. Pikulskiej (RHD R. 69, 1991 nr 1 s. 233-234) z: S. D. Martin, *The Roman Jurists and the organization of Private Building in the Late Republic and Early Empire*, Bruxelles 1989 na temat realizacji inwestycji budowlanych w Rzymie.

blematyki rzymskiego prawa morskiego⁶⁹, CPH T. 34, 1982 z. 1, s. 139-144, a także J. Reszczyński, *Actio oneris averse* – D.19,2,31. Krakowskie Studia Prawnicze R. 14, 1981 s. 19-36: Zsfg. Handel morski w Grecji⁷⁰ to temat artykułu I. Żebra, *Ναυκλεροξ* i *δονλοξ* *εμπορος* w mowie Demostenesa (XXXIV), Acta UWr. Nr 927 Prawo T. 154, 1987, s. 23-26: *rés.*, który zajął się następnie kwestiami dotyczącymi greckiego prawa handlowego u Platona: *Uwagi o greckim handlu i greckim prawie handlowym w twórczości Platona*. Acta UWr. Nr 1477 Prawo T. 222, 1993, s. 49-61: Zsfg.

Prokurator działający bez umocowania lub przekraczający jego granice to problemy poruszane w artykułach M. Żołnierczuka: *Non verus procurator w rzymskim prawie klasycznym*, Annales UMCS Sec. G Ius Vol. 30, 1983 s. 355-378: *rez.*, Zsfg oraz *Falsus procurator w rzymskim prawie justyniańskim*, Annales UMCS Sec. G Ius Vol. 32-33, 1985-1986 [wyd. 1988] s. 295-314: *rez.*, Zsfg.

W. Dajczak i A. Sokala pisali o nieprzysługiwaniu *condictio* wobec *meretrix*: *Ulp. D.12,5,4,3. Ein Beitrag zur Klärung der nova ratio*, TR Vol. 58, 1990 fasc. 1, s. 129-132 i *Ulpianus libro vicensimo sexto ad edictum (D.12,5,4,3). Nova ratio rozstrzygnięcia*, Acta UNC Z. 154 Prawo Z. 29, 1991 s. 49-54: Zsfg.

A. Kremer poświęcił swą uwagę w artykule *Titus Aristos Ansichten im Bereich der ungenannten Kontrakte*, Archivum Iuridicum Cracoviense Vol. 24-25, 1991-1992 s. 51-65 oraz w pracy doktorskiej *Kontrakty nienazwane w prawie rzymskim w świetle kazuistyki* (monografia nie publikowana, Kraków 1991) problematyce kontraktów nienazwanych. Prekarium zajmował się J. Krzynówek w artykułach: *Precarium a klientela*, Przegl. Hist., w druku oraz *Funkcje i zastosowanie precarium w rzymskim prawie klasycznym*, Prawo Kan. R. 36, 1993 nr 3-4 s. 137-148: *rias*.

Gry losowe i kontrakty aleatoryjne oraz problemy z tym związane⁷¹ to tematy skupiające uwagę M. Kuryłowicza, *Servus aleator*, w: Studi Biscardi, T. 4, Milano 1983 s. 527-536, *Alea i kontrakty aleatoryjne w prawie rzymskim*, CPH T. 36, 1984 z. 2 s. 75-90: *rés.*

Deliktami zajmował się M. Kuryłowicz pisząc o *iniuria*: *Paul. D.47,10,26 i obyczajowo-prawne zagadnienia rzymskiej iniuria*, Annales UMCS Sec. G Ius Vol. 31, 1984 [wyd. 1986] s. 275-285, *rez.*, Zsfg; *Paul. D.47.10.26 und die Tatbestände der römischen „iniuria“*, Labeo Vol. 33, 1987 fasc. 3 s. 298-307

⁶⁹ *Uwagi na marginesie pracy A. J. M. Meyer-Termeer, Die Haftung der Schiffer im griechischen und römischen Recht*, Zutphen 1978. Por. też recenzję z tej pracy J. Sonda (Iura Vol. 29, 1978 [wyd. 1981] s. 258-261).

⁷⁰ Tematyki tej dotyczy też recenzja C. Kunderewicza (CPH T. 33, 1981 z. 2, s. 150-151) z: J. Vélissaropoulos, *Les nauclères grecs. Recherches sur les institutions maritimes en Grèce et dans l'Orient hellénisé*, Genève-Paris 1980.

⁷¹ Por. Też artykuły M. Kuryłowicza na temat *leges aleariae* wykazane w p. XI poruszające zagadnienia ogólne i omawiające m.in. odpowiedzialność kontraktową wynikającą z gier hazardowych.

oraz *Ochrona nietykalności cielesnej we wczesnym prawie rzymskim*⁷², CPH T. 39, 1987 z. 1, s. 197-204.

IX. Prawo spadkowe

Prawo spadkowe jak i dotychczas nie cieszyło się zbyt wielkim zainteresowaniem, choć należy odnotować, iż w ostatnim okresie opublikowano z tego zakresu więcej artykułów niż w poprzednim 35-leciu.

J. Zabłocki zajął się *consortium ercto non cito: Consortium ercto non cito w Noctes Atticae Aulusa Gelliusa*, Prawo Kan. R. 31, 1988 nr 3-4, s. 271-282: Sum.

J. Rominkiewicz poświęcił swą uwagę prawu spadkowemu u Izajosa pisząc artykuł *Problem unieważnienia i uzupełnienia testamentu w świetle mów Izajosa*, Acta UWr. Nr 1477 Prawo T. 222, 1993, s. 43-47: Zsfg oraz pracę doktorską *Adopcja i dziedziczenie w świetle mów Izajosa* (monografia nie publikowana, Wrocław 1993).

T. Kunderewicz pisała o rozporządzeniach testamentowych i darowiznach na cele dobroczynne: *Disposizioni testamentaire e donazioni a scopo di beneficenza nel diritto giustiniano*, SDHI Vol. 47, 1981 s. 47-82, J. Zabłocki – o *sacrorum detestatio* jako prototypie *exhereditio*⁷³: *Sacrorum detestatio w prawie rzymskim*. Prawo Kan. R. 29, 1986 nr 1-2, s. 265-282: rés. oraz *Appunti sulla "sacrorum detestatio"*, BIDR Vol. 92-93, 1989-1990 [wyd. 1993] s. 525-543 a także o testamentach kobiet w prawie archaicznym: *Appunti sul „testamentum mulieris”*, BIDR Vol. 94-95, 1991-1992 [wyd. 1994] s. 157-179.

Szczególne przepisy dotyczące dziedziczenia żony po mężu to tematy artykułów W. Dajczaka: *Nabywanie legatu pod warunkiem „pozostania we wdowieństwie” w prawie rzymskim klasycznym i poklasycznym*, Acta UNC Z. 256 Prawo z 32, 1992 s. 11-21: rés. i *Zdolność do dziedziczenia z testamentu przez żonę in manu w okresie obowiązywania Lex Iulia et Papia. (Przyczynek do rozważań nad SC Gaetulicianum)*, Acta UNC Z. 260 Prawo Z. 33, 1994, w druku oraz jego pracy doktorskiej *Zapisy na rzecz żony w prawie rzymskim* (monografia nie publikowana, Toruń 1993).

Dziedziczenie beztestamentowe pogrobowców przedstawiła J. Kosior-kiewicz, *Dziedziczenie beztestamentowe pogrobowców w rzymskim prawie klasycznym*. Rzeszowskie Zeszyty Naukowe. Prawo-Ekonomia-Rolnictwo R. 6 T. 6, 1988 s. 142-156: rez., Sum. Problemu tego dotyczy też artykuł

⁷² Uwagi w związku z książką A. Völkl, *Die Verfolgung der Körperverletzung im frühen Römischen Recht. Studien zum Verhältnis von Totungsverbrechen und Injurien-delikt*, Wien-Köln-Graz 1984. Por. też artykuł M. Kuryłowicza *Odpowiedzialność nieletnich za czyny bezprawne w prawie rzymskim* mówiący o odpowiedzialności za delikty, wykazany w p. V.

⁷³ Wydziedziczenia dotyczy m.in. recenzja T. Giaro (JJP Vol. 19, 1983, s. 199-204) z: M. Wurm, *Apokeryxis, Abdicatio und Exhereditio*, München 1972.

J. Zabłockiego, *In decem mensibus gigni hominem*, Prawo Kan. R. 35, 1992 nr 3-4, s. 197-210: Sum.

M. Kuryłowicz zajmował się problematyką związaną z fideikomisem uniwersalnym: *Heres fiduciarius. Bemerkungen zum römischen Erbbrecht in den lateinischen Grabinschriften*, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik T. 60, 1985 s. 189-198 oraz *Zapis uniwersalny i podstawienie powiernicze. (Uwagi historycznoprawne)*, Rejent 1991 nr 6 s. 33-42.

X. Prawo karne

Rzymskim prawem karnym zajmowali się romaniści jak i osoby spoza tego grona.

M. Kuryłowicz przedstawił przegląd ustawodawstwa rzymskiego w sprawach karnych⁷⁴: *Ustawodawstwo rzymskie w sprawach karnych*, Annales UMCS Sec. G Ius Vol. 35, 1988 [wyd. 1990] s. 29-38: rez., Zsfg.

W. Wołodkiewicz zajął się przedawnieniem w prawie karnym: *Przedawnienie w rzymskim prawie karnym. – Konstytucja cesarza Dioklecjana z roku 293 (C.9.22.12)*, CPH T. 37, 1985 z. 1, s. 1-24: rés. i *La prescription de l'action pénale à Rome: à propos de la constitution de Dioclétien de 293 (C.J.9.22.12)*, RHD R. 63, 1985 nr 1, s. 1-18, zaś E. Żak ukazała: *Rzymskie korzenie zasady „in dubio pro reo”*. Biul. LTN Vol. 34, 1, 1993 s. 85-91: Sum.

Problemowi zabójstwa została poświęcona monografia pióra A. Stankiewiczza, *De homicidio in iure poenali romano*⁷⁵, Romae 1981 ss. 120 [wyciąg z pracy doktorskiej] oraz artykuł K. Amielańczyka, *Cicero, Pro Sex. Roscio Amerino: rzymski proces o zabójstwo*, Biul. LTN Vol. 34,1, 1993 s. 47-60: Sum., zaś ustawodawstwu karnemu cesarzy rzymskich monografia A. Dębińskiego, *Ustawodawstwo karne rzymskich cesarzy chrześcijańskich w sprawach religijnych*. Praca doktorska⁷⁶, Lublin 1990 ss. 230: rés. oraz artykuł *Sankcje karne za przestępstwo sacrilegium*, Biul. LTN Vol. 34,1, 1993 s. 23-33: rés.

Perduellium oraz *crimen laese maiestatis* dotyczą artykuły W. Osuchowskiego: *The Origins of Prosecuting High Treason in Roman Republic*, Archivum Iuridicum Cracoviense Vol. 11, 1978 [wyd. 1980] s. 57-67: rés., *Zu einigen Hochverratsfallen im republikanischen Rom*, Archivum Iuridicum Cracoviense Vol. 12, 1979 [wyd. 1980] s. 33-50: Sum., *Des études sur la genèse*

⁷⁴ Artykuły M. Kuryłowicza o karno-administracyjnej działalności edylów zostaną wykazane w p. XI. M. Kuryłowicz recenzował też (RHD R. 63, 1985 nr 4, s. 534-535) pracę na temat samobójstwa w starożytnym Rzymie: Y. Grisé, *Le suicide dans la Rome antique*, Montréal-Paris 1982.

⁷⁵ Rec.: M. Żurowski (Prawo Kan. R. 27, 1984 nr 1-2, s. 292).

⁷⁶ Rec.: F. Lambertini (Labeo Vol. 37, 1991 fasc. 3 s. 397-398); H. Kupiszewski (Prawo Kan. R. 35, 1992 nr 1-1 s. 269-271); M. Kuryłowicz (ZSS T. 109, 1992 s. 745).

du crimen maiestatis en Rome républicaine, Archivum Iuridicum Cracoviense Vol. 14-15, 1981-82 s. 19-32.

K. Amielańczyk nakreślił *Ustawodawstwo Korneliusza Sulli na rzecz restauracji republiki i zaprowadzenia porządku publicznego*, Annales UMCS Sec. G Ius Vol. 38, 1991 [wyd. 1994] s. 1-14: Sum. rez., Zsfg zaś M. Dyjakowska opisała *Prawne aspekty relegacji Owidiusza*, Biul. LTN Vol. 34,1, 1993 s. 61-72: Sum.

Oskarżycielowi w procesach *de repetundis*⁷⁷ poświęcona jest praca doktorska W. Mossakowskiego, „*Accusator*” w rzymskich procesach „*de repetundis*” w okresie republiki (monografia nie publikowana, Toruń 1990), zaś kolegium orzekającemu w sprawach karnych – artykuł T. Łoposzko, *Skład kolegium sędziowskiego w sprawach karnych po lex Aurelia iudiciaria*, Biul. LTN Vol. 34,1, 1993 s. 15-22: rés.

A. Sokala przedstawił wprowadzenie kar za stręczycielstwo⁷⁸: *Próby ograniczenia stręczycielstwa w Rzymie w konstytucjach V i VI wieku naszej ery*, w: Toruńskie studia polsko-włoskie, T. 2, Toruń 1992 s. 5-14 oraz *Crimen lenocinii. Proces typizacji przestępstwa w prawie rzymskim*, w: Toruńskie studia polsko-włoskie, T. 3, Toruń 1994, w druku.

Przestępstwem spekulacji zajął się M. Kuryłowicz, *Przestępstwo spekulacji w rzymskim prawie karnym*, Biul. LTN 34,1, 1993 s. 5-14: Zsfg.

Spoza romanistów A. Łukaszewicz opisał kradzież z włamaniem w świetle papirusów: *Petition Concerning a Theft. P. Berol. 7306*, JJP Vol. 19, 1983 s. 107-119, oraz *Zur avarrḗrḗsis in Diebstahlsanzeigen aus dem römischen Agypten*, w: Symposion 1985. Vorträge zur griechischen und hellenistischen Rechtsgeschichte, Köln-Wien 1989 s. 363-368 a K. Stebnicka zajęła się rozbojem: *Bandytyzm w Egipcie rzymskim*, Meander R. 46, 1991 z. 7-8, s. 309-317: Argum.

W. Kutzmann poświęcił swoje artykuły wojskowemu prawu karnemu⁷⁹: *Dezercja i samowolne oddalenie się w rzymskim wojskowym prawie karnym epoki pryncypatu*, Wojskowy Przegląd Prawniczy R. 36, 1981 nr 4, s. 431-441 oraz *Kilka uwag w kwestii buntu w rzymskim wojskowym prawie karnym epoki republiki i pryncypatu*, Wojskowy Przegląd Prawniczy R. 60, 1987, nr 3, s. 323-337. H. Kowalski zajął się przestępstwami wyborczymi w Rzymie: *Organizacja przekupstw wyborczych w Rzymie w okresie schyłku republiki*, Acta UW. Nr 497 Antiquitas T. 9, 1983 s. 107-118: Zsfg, *Przemoc jako metoda walki wyborczej w Rzymie w okresie schyłku republiki (78-50 p.n.e)*, Annales UMCS Sec. F. Historia Vol. 38-39, 1983-84, s. 75-92: rez., rés, oraz

⁷⁷ Na temat udziału plebsu w pracach trybunału *de repetundis* pisał T. Łoposzko, *Les représentants de la plèbe romaine dans les tribunaux de repetundis*, Studia Iuridica T. 12, 1985 s. 127-130.

⁷⁸ Na temat *lenocinium* por. artykuły i monografię A. Sokali wykazane w p. XI.

⁷⁹ Karnego prawa wojskowego dotyczy też częściowo recenzja M. Kuryłowicza wykazana w nocie 81.

Odpowiedzialność karna za przestępstwa wyborcze w Rzymie (II-I wiek p.n.e.), Biul. LTN Vol. 34,1, 1993 s. 73-83: Sum., natomiast D. Słapek napisał artykuł *Przestępcy na arenach w republice rzymskiej*, Biul. LTN Vol. 34,1, 1993 s. 35-46: Sum.

Ogólnym problemom sądownictwa karnego w Atenach poświęcone są artykuły E. Wipszyckiej, *Ostracyzm*, *Mowia Wieki* 1981 nr 7 s. 17-19 i E. Zwolskiego, *Sądowładztwo ateńskie: rządy 1/4 nad 3/4*, *Roczniki Humanistyczne* T. 35, 1987 z. 2 [wyd. 1991] s. 145-158. R. Kulesza pisał o przekupstwie i procesach politycznych w Atenach: *Procesy o korupcję w Atenach w końcu V wieku p.n.e.*, *Meander* R. 38, 1983 z. 3, s. 87-99: *Argum.*, *Przekupstwo i sprzeniewierzenie w systemie prawa i procedurze sądowej Aten V i IV wieku p.n.e.*, *Przegl. Hist.* T. 77, 1986 z. 1, s. 1-23; rez. rés., oraz *Procesy polityczne w Atenach V i IV wieku p.n.e.*, w: *Świat antyczny*, Warszawa 1988 s. 203-231.

XI. Prawo publiczne

Prawu publicznemu tradycyjnie nie poświęcano tyle uwagi co prawu prywatnemu. Jednakże i z tej dziedziny opublikowano kilka monografii oraz szereg artykułów, co stanowi bogatszy dorobek niż w poprzednim okresie.

H. Kupiszewski zajął się problemem tworzenia i kontroli prawa w Atenach: *Formazione delle leggi e forme del loro controllo nell'Atene del IV sec.a.c.* *Atti dell'Accademia Nazionale dei Lincei* Vol. 75, 1986, s. 69-75, ditto w: *Festschrift Kränzlein*, Graz 1986 s. 63-68; I Žeber – literackim i prawnym znaczeniem terminu *tesmos*: *Quelques idées sur la notion de θεσμος* w: *Studi Biscardi* T. 2 Milano 1982 s. 491-498 zaś J. Zabłocki – *Leges de plebiscitis*, *Prawo Kan.* R. 35, 1992 nr 1-2 s. 235-246: rias.; T. Łoposzko poświęcił swe artykuły pojęciu plebsu: *Plebs rzymski na przelomie naszej ery. (Próba definicji)*. *Balkanica Posnaniensia* T. 3, 1984 s. 145-155: Sum. oraz zgromadzeniom plebejskim: *Rzymskie zgromadzenia ustawodawcze w czasie trybunatu Publiusza Klodiusza*, *Acta UW*. Nr 1263 *Antiquitas* T. 16, 1992 s. 65-75: rés.

A. Wiliński i M. Kuryłowicz pisali o przejściu od ustroju⁸⁰ republikańskiego do pryncypatu: *Della Repubblica al Principato* w: *La rivoluzione romana*, Napoli 1982 s. 217-222.

Triumfem zajęła się E. Kowalska: *Triumf – instytucja sakralna i polityczna w Rzymie republikańskim*, *Meander* R. 41, 1986 z. 1, s. 33-48, z. 2-3, s. 71-84: *Argum.* oraz J. Wikarjak, *Ovatio*, *Balkanica Posnaniensia* T. 3, 1984 s. 33-45: rés.

⁸⁰ Problemów związanych z ustrojem Rzymu okresu królewskiego, kompetencjami króla, senatu, kolegów kapłańskich dotyczy recenzja J. D u r a j s k i e j (CPH T. 36, 1984 z. 2, s. 213-214). z: I. Ł. Majak, *Rim pierych cariej (genezis rimskogo polisa)*. Moskwa 1983, zaś problemów związanych z kryzysem państwa rzymskiego przelomu III i IV wieku n.e. i sposobami walki z nim – recenzja J. K o d r e b s k i e g o (CPH T. 35, 1983 z. 2, s. 201-203) z: R. Mac Mullen, *Roman government's response to crisis AD 257-337*. New Haven-London 1978.

N. Rogosz poświęcił swój artykuł przywilejowi zaocznego wyboru Cezara na konsula: *Lex Tribunicia de Caesare absente consule creando* (52 a.C.), *Przegl. Hist. T. 76*, 1985 z. 1 s. 1-13: rez., rés; zaś sprawom wojska⁸¹ – J. Hatlas, *Legaci legionu IV Flawijskiego*, *Eos Vol. 76*, 1988 fasc. 1, s. 87-98: rés..

C. Kunderewicz zajął się ochroną środowiska: *Ochrona środowiska naturalnego w prawie rzymskim*, *CPH T. 33*, 1981 z. 2, s. 1-10: rés., zaś następnie wydał zbiór swych poprzednio opublikowanych artykułów dotyczących prawa administracyjnego⁸²: *Studia z rzymskiego prawa administracyjnego*, Łódź 1991 ss. 145, w którym znalazły się m.in. prace o ochronie zabytków architektury, o prawie budowlanym i polityce cesarza wobec studentów. Polemikę z tezą o rzekomej „ochronie prawnej zabytków” w późnym cesarstwie rzymskim podjął A. Łukasiewicz w artykule *Inwentarz kolumn z IV w.n.e. i problem wtórnego użycia materiałów budowlanych*, *Studia Archeologiczne T. 2*, 1984 s. 67-71, zaś w monografii *Les édifices publics dans les villes de l'Égypte romaine. Problèmes administratifs et financiers*, Warszawa 1986 ss. 183 omówił zagadnienia związane z administracją i finansowaniem⁸³ budynków publicznych w Egipcie.

O notariacie pisali H. Kupiszewski, *Minima de notariis Romanus*, *Acta UW*. Nr 927 *Prawo T. 154*, 1987 s. 17-22: rés. i M. Kuryłowicz, *Agoranomos i tabellio. Z historii antycznego notariatu*, *Rejent 1992* nr 9 s. 9-18 oraz *Historyczne początki notariatu europejskiego*, w: *Księga pamiątkowa – I Kongresu Notariuszy RP*, Kluczbork 1994 s. 93-113; o *agrimensores* – A. Pikulska-Robaszkiewicz, *Agrimensores – zawód mierniczego w starożytnym Rzymie*, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki R. 33*, 1988 nr 4, s. 943-956: rez., Sum.

M. Kuryłowicz i A. Sokala podejmowali problematykę z pogranicza prawa i obyczajowości. M. Kuryłowicz zajął się w swych artykułach *leges aleariae* i *leges sumptuariae* oraz grammi losowymi, ich stroną obyczajową, odpowiedzialnością karną i cywilną z nimi związaną: *Leges aleariae und leges sumptuariae im antiken Rom*, *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica T. 33*, 1985 z. 17 (= *Studia Pólay*) s. 271-279, *Die Glücksspiele und*

⁸¹ O sprawach związanych z armią mówią dwie recenzje: jedna o armii asyryjskiej czasów Sargonidów pióra C. K u n d e r e w i c z a (*CPH T. 37*, 1985 z. 1, s. 181-182) z: F. Malbran-Labat, *L'armée et l'organisation militaire de l'Assyrie d'après les lettres des Sargonides trouvés à Ninive*, Genève-Paris 1982 druga o prawie wojskowym w Rzymie pióra M. K u r y ł o w i c z a (*CPH T. 34*, 1982 z. 1, s. 167-168) z: V. Giuffrè, *Il „diritto militare” dei Romani*, Bologna 1980.

⁸² Administracji terenów peryferyjnych i kwestiom regionalnym za Justyniana jest poświęcona recenzja M. K u r y ł o w i c z a (*CPH T. 34*, 1982 z. 1, s. 169-175) z: R. Bonini, *Ricerche sulla legislazione giustiniana dell'anno 535. Nov. Justiniani 8: Venalità delle cariche e riforme dell'amministrazione periferica*, wyd. 2, Bologna 1980 i z: S. Puliatti, *Ricerche sulla legislazione „regionale” di Gustiniano. Lo statuto civile e l'ordinamento militare della prefettura Africana*, Milano 1980.

⁸³ Sprawom fiskalnym poświęcona jest recenzja K. A m i e l a n c z y k a (*RHD R. 68*, 1990 nr 1, s. 62-63) z: H.-J. Horstkotte, *Die „Steuerhaftung” im spät-römischen „Zwangsstaat”*, Frankfurt a/Main 1988.

das römische Recht, w: Studi Sanfilippo, T. 4, Milano 1983 s. 267-282 oraz *Das Glücksspiel im römischen Recht*, ZSS T. 102, 1985, a także przedstawił działalność edylów na rzecz ochrony porządku i moralności publicznej oraz w sprawach karno-admin. tracyjnych: *Loca aedilem metuentia (Sen. de vita beata 7,1,3)*. Z działalności edylów rzymskich na rzecz ochrony porządku i moralności publicznej, *Annals UMCS Sec. G Ius Vol. 32-33*, 1985-86 [wyd. 1988] s. 123-135: rez., Zsfg, *Działalność karno-administracyjna edylów rzymskich w sprawach handlowych*, ZN UJ Nr 876 *Prace Prawn. Z.* 125, 1989 s. 65-78: Zsfg, *Ustawodawstwo rzymskie w sprawie fałszywych miar i wag*, *Folia Societatis Scientiarum Lublinensis*, Vol. 33, 1991, Hum. 1-2 [wyd. 1993] s. 73-77: Sum. oraz *Tresviri capitales oraz edylowie rzymscy jako magistratury policyjne*, *Annales UMCS Sec. G Ius Vol. 40*, 1993 s. 71-79: Sum. Opracował wreszcie monografię *Prawo i obyczaje w starożytnym Rzymie*, w druku.

A. Sokala pisał w swych artykułach o pojęciu prostytucji i *lenocinium*: *Mulier quae palam corpore quaestum facit. Considerazioni sul concetto di prostituzione nel diritto romano*, w: *Studia Graeco-Latina*, T. 2, Toruń 1991 s. 59-65; *Pojęcie lenocinium według prawa rzymskiego*, *Acta UNC* z. 256 *Prawo* z. 32, 1992 s. 3-10: rés oraz *Licentiam stupri vulgare*, *Acta UNC*, z. 260 *Prawo* z. 34, 1994, w druku: rés., a w pracy monograficznej *Lenocinium w prawie rzymskim*⁸⁴, Toruń 1992 ss. 92 przedstawił obyczajowe, a w późniejszym prawie i karne, zagadnienia związane z *lenocinium*.

Wzajemny stosunek państwa rzymskiego i miast ukazał W. Bojarski, *La suprématie de l'Etat romain et l'autonomie des villes*, *Eos Vol. 78*, 1990 fasc. 1 s. 203-208.

Ustrojowi polityczno-administracyjnemu są poświęcone również prace autorów spoza kręgu romanistów. J. Zają pisał o: *Aquileia, status administracyjny antycznego miasta. (II w.p.n.e.)*, *Balkanica Posnaniensia* T. 3, 1984 s. 207-214: Sum.

Kolegia *Augustales* w prowincjach naddunajskich to temat artykułów J. Tondla: *Instytucja „Augustales” w prowincjach naddunajskich w okresie wczesnego cesarstwa*, *Meander R.* 37, 1982 z. 3, s. 107-118: Argum., *Prywatne kolegia Augustales w prowincjach naddunajskich*, *Eos Vol. 72*, 1984 fasc. 1, s. 143-155: Zsfg oraz *Udział Augustales w munificentia privata regionu naddunajskiego*, *Eos Vol. 73*, 1985 fasc. 2 s. 301-312: Zsfg. Na temat *munificentia privata* pisał też S. Mrozek, *Munificentia privata im Bauwesen und Lebensmittelverteilungen in Italien während des Prinzipates*, *Zeitschrift f. Papyrologie u. Epigraphik* T. 57, 1984 s. 233-240.

Zgromadzeniami prowincjonalnymi zajmował się K. Nawotka, *Zgromadzenia prowincjonalne w rzymskich prowincjach naddunajskich*, *Acta UW*, Nr 929 *Antiquitas* T. 13, 1987 s. 163-200: Sum.; zaś zagadnieniami związanymi

⁸⁴ Rec.: J. Z a b ł o c k i (*Prawo Kan. R.* 36, 1993 nr 1-2 s. 261-263)

z municypiami T. Kotula, *Les curies africaines: origine et composition. „Retractatio”*, Eos Vol. 68, 1980 fasc. 1, s. 133-146, *Provinciales curiae w rzymskiej Afryce*, Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego T. 35, 1980 [wyd. 1982] s. 24-26 oraz *Les principales d'Afrique. Étude sur l'élite municipale nordafricaine au Bas-Empire romaine*, Wrocław 1982 ss. 164: streszcz. O municypiach pisał też w swych monografiach L. Mrozewicz, *Rozwój ustroju municypalnego a postępy romanizacji w Mezji Dolnej*, Poznań 1982 ss. 130: Zsfg, *Arystokracja municypalna w rzymskich prowincjach nad Renem i Dunajem w okresie wczesnego Cesarstwa*, Poznań 1989 ss. 321: Sum., a także w artykule *Arystokracja municypalna w rzymskich prowincjach nad Renem i Dunajem (I-III w.): szkic do portretu*, Meander R. 47, 1992, s. 3-4, s. 155-168: Argum.

Samorządem miast italskich zajęła się E. Marciniak, *Samorzady miast italskich wobec kwestii budownictwa użyteczności publicznej*, Eos Vol. 73, 1985 fasc. 2 s. 313-329: Sum., zaś polityką cesarzy w stosunku do plemion germańskich J. Iluk, *Trybuty i „donativa” cesarzy rzymskich wypłacane plemionom barbarzyńskim w V i w VI wieku*, Eos Vol. 73, 1985 fasc. 2, s. 331-347: Sum.

XII. Filozofia prawa, metodologia i doktryny politycznoprawne

W ostatnich latach ukazały się prace, które zakwalifikowałabym do filozofii prawa, metodologii czy doktryn politycznoprawnych i dlatego wyodrębniłam ten punkt nieistniejący w opracowaniu prof. J. Sondla.

Filozofią prawa i metodologią⁸⁵ zajmował się przede wszystkim T. Giaro publikując dwie monografie: *Excusatio necessitatis nel diritto romano*⁸⁶, Warszawa 1982 ss. 379 i *Dogmatische Wahrheit und Zeitlosigkeit in der römischen Jurisprudenz*, BIDR Vol. 90, 1987 [wyd. 1990] s. 1-108 oraz szereg

⁸⁵ O metodologii rzymskich prawników pisał też M. Kuryłowicz w recenzji (CPH R. 35, 1983 z. 1, s. 262-267) z: R. Backhaus, *Casus perplexus. Die Lösung in sich widersprüchlicher Rechtsfälle durch die klassische römische Jurisprudenz*, München 1981 oraz w (RHD R. 65, 1987 nr 2, s. 325) z: D. Klippel, *Juristische Zeitgeschichte. Die Bedeutung der Rechtsgeschichte für die Zivilrechtswissenschaft*, Giessen 1985. Do tego nurtu zaliczyłabym też recenzje W. Litewskiego (SDHI Vol. 53, 1987 s. 438-447) i K. Mielińcyka (CPH T. 41, 1989 z. 1, s. 165-168) z: D. Nörr, „Causa mortis”. *Auf den Spuren einer Redewendung*, München 1986.

⁸⁶ Rec.: A. Burdese (SDHI Vol. 49, 1983, s. 442-452), A. Guarino (Labeo Vol. 29, 1983 fasc. 1, s. 97), M. Humbert (RHD R. 63, 1985 nr 2, s. 236), J. W. Pichler (ZSS T. 103, 1986 s. 525-530).

artykułów⁸⁷: *Prawda dogmatyczna i „ponadczasowość” jurysprudencji rzymskiej*, CPH T. 40, 1988 z.1, s. 1-32: rés., *Prawda i autorytet w jurysprudencji klasycznej*, ZN UJ Nr 876 *Prace Prawn. z. 125*, 1989 s. 29-50: Zsfg, *Über methodologische Werkmittel der Romanistik*⁸⁸, ZSS T. 105, 1988 s. 180-262, „*De ponte*” oder „*de monte*”? *Banalitäten in der römischen Jurisprudenz*, *Labco Vol. 36*, 1990 fasc. 2 s. 177-217, *Romanistische Constructionspseudereien*, *Rechtshist. Jour. T. 10*, 1991 s. 209-232, *Das romanistische Induktionsproblem. Zur Methode der römischen Rechtsfortbildung*, *Rechtshist. Jour. T. 10*, 1991 s. 369-395, *Fremde in der Rechtsgeschichte Roms*, w: *Fremde der Gesellschaft*, Frankfurt a/Main 1991 s. 39-57, *Das Mehrzweckmodell einer wahrheitsfähigen Rechtsdogmatik. Mit Glossen zum usus hodiernus Caroli Friderici*, *Rechtshist. Jour. T. 11*, 1992 s. 319-329, *Von der Genealogie der Begriffe zur Genealogie der Juristen, De Sabinianis et Proculianis fabulae*, *Rechtshist. Jour. T. 11*, 1992 s. 509-554, *Die Illusion der Wissenschaftlichkeit*, *Index Vol. 22*, 1994 s. 107-134.

Do tego nurtu zaliczyłabym też artykuły H. Kupiszewskiego: *Maxime iuris*, *Przegląd Humanistyczny R. 25*, 1981 nr 6, s. 1-12, *Regula iuris. (U źródeł pojęcia)*, *Przegląd Humanistyczny R. 25*, 1981 nr 7-9 s. 51-67 oraz *Ignorantia iuris nocet*, *Prawo Kan. R. 25*, 1982 nr 1-2, s. 301-308, ditto w: *Sodalitas*, *Scritti Guarino, T. 3*, Napoli 1984, s. 1357-1364 a także artykuły M. Kuryłowicza: *Związki komparatystyki prawniczej z historią prawa*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne T. 29*, 1982 z. 5 [wyd. 1985] s. 125-134: Zsfg, *Nowe problemy prawa justyniańskiego*, *Folia Societatis Scientiarum Lublinensis Vol. 25*, 1983 Hum. 2 [wyd. 1986] s. 67-71: rez., Sum., *Zagadnienia komparatystyczne w naukach historycznoprawnych*, *Folia Societatis Scientiarum Lublinensis Vol. 26*, 1984 Hum 2, [wyd. 1986] s. 7-12: rez., Sum., *Das römische Recht und die Grundprobleme der Rechtsvergleichung*, *Klio T. 72*, 1990 fasc. 1, s. 225-233 oraz jego wybór rzymskich sentencji prawniczych: *Rzymskie sentencje prawnicze o człowieku sprawiedliwości i prawie*, *Palestra R. 32*, 1988 nr 7 s. 71-83.

Nie zabrakło też autorów zajmujących się doktrynami politycznoprawnymi. W. Bojarski pisał o epikei : *Wpływ epikei na moc obowiązująca prawa*

⁸⁷ Do prac filozoficzno-metodologicznych trzeba też zaliczyć recenzje pisane przez T. G i a r o (Przegl. Hist. T. 78, 1987 z. 2, s. 303-309) z: M. Ducos, *Les Romains et la loi. Recherches sur les rapports de la philosophie grecque et de la tradition romaine à la fin de la République*, Paris 1984; (Rechtshist. Jour. T. 7, 1988, s. 13-29: *Betrachtungen eines trotzig Konservativen über ein neues Buch von Mario Bretone*) z: M. Bretone, *Storia del diritto romano*, Roma-Bari 1987; (Rechtshist. Jour. T. 8, 1989 s. 51-60: *Was hat Cervidius Scaevola nicht geschrieben?*) z: D. Johnston, *On a Singular Book of Cervidius Scaevola*, Berlin 1987; (Jus Commune T. 16, 1989 s. 356-360) z: H. Alwart, *Recht und Handlung. Die Rechtsphilosophie in ihrer Entwicklung vom Naturrechtsdenken und vom Positivismus zu einer analytischen Hermeneutik des Rechts*, Tübingen 1987.

⁸⁸ *Zugleich Besprechung von M. Kaser. Römische Rechtsquellen und angewandte Juristenmethode. Ausgewählte, zum Teil grundlegend erneuerte Abhandlungen*, Wien-Köln-Graz 1986.

według Tomasza z Akwinu, *Acta UNC* z. 172 *Prawo* z. 25, 1987, s. 63-84: Sum., oraz *Die epieikeia bei Thomas von Aquin*, w: *Estudios Gonsales*, Madrid 1993 w druku.

Pojęciem państwa i prawa w dziełach Cicerona zajmowali się W. Wołodkiewicz, *Stato e diritto nel De legibus*, w: *Ciceroniana*, Atti del VII Colloquium Tullianum, Varsavia, 11-14 maggio 1989, Roma 1990 s. 75-82 i H. Kupiszewski, *La nozione di Stato del De republica di Cicerone*, w: *Ciceroniana*, Atti del VII Colloquium Tullianum, Varsavia, 11-14 maggio 1989, Roma 1990 s. 193-199, ditto w: *Prawo Kan. R.* 34, 1991 nr 1-2 s. 163-169.

Problem doktryn antycznych podejmowało też wielu autorów spoza grona romanistów: R. Tokarczyk, *Prawo naturalne w świetle filozofii Arystotelesa*, *Annales UMCS Sec. G Ius* Vol. 26, 1979 [wyd. 1980] s. 301-320: rez., rés., tenże, *Problem stosunku prawa natury do prawa stanowionego w doktrynie sofistów*, *Annales UMCS Sec. G. Ius* Vol. 27, 1980, s. 223-240: rez., rés.; T. Łoposzko, *Dwie koncepcje pojęcia populus Romanus w propagandzie politycznej lat pięćdziesiątych I w. p.n.e.*, *Acta UWr. Nr 497 Antiquitas T.* 9, 1983, s. 137-146: Zsfg; R. Zawadzki, *Die Konzeption der römischen Staatsverfassung in der politischen Doktrin des Cassius Dio. Zur Interpretation des LII Buches der Römischen Geschichte von Cassius Dio*, *Analeta Cracoviensia Vol.* 15, 1983 s. 271-318; A. Nawrocka, *Jednostka a państwo. Rozważania o godności człowieka i obowiązkach obywatela w „De officiis” M. T. Cicerona*, *Studia Philosophica Christiana R.* 20, 1984 nr 2, s. 91-110: Sum.; T. Banszczyk, *Studia z Arystotelesowskiej teorii społeczno-politycznej*, Katowice 1985 ss. 131: rez., Sum.; W. Lengauer, *Pojęcie równości w greckich koncepcjach politycznych: od Homera do końca V wieku p.n.e.*⁸⁹, Warszawa 1988 ss. 162; J. Czerwińska, *Państwo i prawo w świetle nauki sofistycznej oraz przekazu historycznego Tukidydesa*, *Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae Vol.* 7, 1988 s. 37-49; J. Gajda, *Geneza i rozwój koncepcji prawa natury i umowy społecznej w poglądach sofistów (V-IV w. p.n.e.)*, *Acta UWr. Nr 781 Prace Filozof. T.* 46, 1988 s. 5-47; rés.; M. Kurdziałek, *Dwie starożytne koncepcje sprawiedliwości*, *Zeszyty Naukowe KUL R.* 31, 1988 nr 1, [wyd. 1990] s. 3-15: Sum.; W. Seńko, *Państwo Platona w świetle jego listów*, *Przegląd Tomistyczny T.* 4, 1988 s. 5-18: rés.; M. Wesoly, *Aristotle's Conception of Justice as Equality*, *Eos Vol.* 77, 1989 fasc. 2, s. 211-220; A. J. Chankowski, *La notion de la démocratie chez Demosthène*, *Eos Vol.* 77, 1989 fasc. 2, s. 221-236; R. Legutko, *Krytyka demokracji w filozofii politycznej Platona*, Kraków 1990 ss. 185: Sum.; A. Brzózka, *Cycon wobec koncepcji ustroju mieszanego*, *Meander R.* 45, 1990 z. 10-12, s. 293-300: Argum.; A. Sylwestrzak, *Demokracja na tle systematyzacji ustrojów politycznych w myśli Platona*, *Zeszyty Naukowe Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu*

⁸⁹ Rec.: J. Wołski (Przegl. Hist. T. 80, 1989 z. 2, s. 387-388).

Gdańskiego, *Studia Prawnoustrojowe* Nr 2, 1990, s. 175-186: Sum., rez.; R. Turasiewicz, *Demokracja Ateńska a kwestia tolerancji światopoglądowej w V wieku p.n.e.*, *Meander* R. 46, 1991 z. 7-8, s. 269-285: Argum.; T. Duliński, *Sofistyczne teorie genezy państwa i społeczeństwa*, *Meander* R. 47, 1992 z. 3-4, s. 129-153: Argum.

XIII. Znaczenie prawa rzymskiego

Znaczeniem prawa rzymskiego dla ogólnej formacji prawników zajmowali się w swych artykułach H. Kupiszewski, *Znaczenie prawa rzymskiego dla współczesności*, *PiP* R. 36, 1981, z. 8, s. 69-80 oraz *Continuità nel dritto*, *Studia Iuridica* T. 12, 1985, s. 181-184, M. Żoźniarczyk, *Rola prawa rzymskiego w kształtowaniu polskiego prawnika*, *Rzeszowskie Zeszyty Naukowe. Prawo-Ekonomia-Rolnictwo* R. 1, T. 1, 1983, s. 7-20 a także W. Wołodkiewicz *L'insegnamento del diritto romano in Polonia*⁹⁰, *Index* Vol. 6, 1976 [wyd. 1983] s. 383-394.

O trwałych wartościach prawa rzymskiego⁹¹ świadczy też rubryka w piśmie adwokatury polskiej redagowana przez W. Wołodkiewicza, *Czy prawo rzymskie przestało istnieć?...* Dotychczas ukazała się ona w następujących zeszytach – *Palestra* R. 1991 nr 1-2, s. 47-48, nr 3-4, s. 47-48, nr 8-9, s. 64-65, nr 10, s. 44-45, 1992 nr 7-8 s. 56-58, nr 9-10 s. 44-46, 1993 nr 1-2 s. 68-72, nr 5-6 s. 59-61, nr 9-10 s. 69-72, nr 12 s. 120-122, 1994 nr 3-4 s. 77-80.

XIV. Ocena dorobku romanistów, posiedzenia naukowe, nekrologi itp.

Ogólnej oceny polskiej romanistyki w powojennym 35-leciu dokonał J. Sondel w swych kompendiach bibliograficznych *Polnische Romanistik in den vergangenen fünfunddreissig Jahren. Abriss einer Bibliographie*, *ZN UJ* Nr 543 *Prace Prawn.* z. 86, 1980 s. 133-168: streszcz. oraz *La situazione delle ricerche romanistiche in Polonia*, *Index* Vol. 12, 1983-1984 s. 83-86, zaś J. Bardach krótko przedstawił rozwój nauk historycznych, w tym i romanistyki⁹², na Uniwersytecie Warszawskim: *Historia prawa na Uniwersytecie Warszawskim. (1915-1988)*, w: *Nauka prawa na odrodzonym Uniwersytecie Warszawskim*, Warszawa 1991 s. 25-53.

Sylwetkę E. Jarry nakreślił krótko C. Kundrewicz: *Eugeniusz Jarra (1881-1973) profesor encyklopedii i filozofii prawa*, w: *Nauka prawa na odrodzonym Uniwersytecie Warszawskim*, Warszawa 1991 s. 133-135.

⁹⁰ O programach nauczania prawa, w tym i rzymskiego, w Polsce po I i II wojnie światowej pisał W. Wołodkiewicz w artykule *Nauczanie prawa – między wymaganiami teorii i praktyki*, w: *Nauka prawa na odrodzonym Uniwersytecie Warszawskim*, Warszawa 1991 s. 9-24.

⁹¹ Por. też M. Kuryłowicz, *Rzymskie sentencje prawnicze o człowieku sprawiedliwości i prawie*, wykazane w p. XII.

⁹² Por. też pracę J. K o d r ę b s k i e g o, *Prawo rzymskie*, wykazaną w p. III.

Działalność naukową R. Taubenschlaga przedstawił H. Kupiszewski⁹³: *Rafal Taubenschlag – historyk prawa* (1881-1958), CPH T. 38, 1986 z. 1, s. 111-155: rės., *Rafal Taubenschlag – Storico del diritto (6 maggio 1981-25 giugno 1958)*, BIDR Vol. 88, 1985 [wyd. 1987] s. 103-157 oraz *Rafal Taubenschlag. 1881-1958*, w: *W kręgu wielkich humanistów. Kultura antyczna na Uniwersytecie Warszawskim po I wojnie światowej*, Warszawa 1991, s. 21-37, ditto w: *Antichisti dell'Università di Varsavia nel Novecento*. Napoli 1992 s. 17-33 (=Index Vol. 21, 1993) a zainteresowania R. Taubenschlaga prawem polskim nakreślił J. Sondel: *Rafała Taubenschlaga badania nad historią prawa polskiego*, CPH T. 38, 1986 z. 1, s. 157-169: rės. oraz *Rafal Taubenschlag studioso di storia del diritto polacco*, BIDR Vol. 89, 1986 [wyd. 1988] s. 231-244.

J. Sondel ukazał badania nad prawem rzymskim A. Vetulaniego: *Z badań Adama Vetulaniego nad prawem rzymskim w Polsce*, UJ Nr 876 Prace Prawn. z. 125, 1989, s. 123-138; Zsfg oraz romanistyczne osiągnięcia S. Wróblewskiego: *Stanisław Wróblewski jako romanista*⁹⁴. (1986-1938), *Krakowskie Studia Prawnicze* R. 23, 1990, s. 161-174. W. Wołodkiewicz scharakteryzował S. Wróblewskiego jako kodyfikatora: *Stanisław Wróblewski codificatore*, Index Vol. 16, 1988 s. 245-258 i *Stanisław Wróblewski – kodyfikator*, *Krakowskie Studia Prawnicze* R. 23, 1990, s. 147-159 oraz przedstawił dorobek naukowy I. Koschembahr-Łyskowskiego: *Ignacy Koschembahr-Łyskowski. 1864-1956*, w: *W kręgu wielkich humanistów. Kultura antyczna na Uniwersytecie Warszawskim po I wojnie światowej*, Warszawa 1991 s. 11-20, ditto w: *Antichisti dell'Università di Varsavia nel Novecento*, Napoli 1992 s. 7-15 (=Index Vol. 21, 1993), a także E. Gintowta: *Edward Gintowt – w dwudziestolecie śmierci*, CPH T. 39, 1987 z. 1, s. 161-169.

M. Kuryłowicz ukazał wkład do nauki A. Wilińskiego: *Adam Wiliński, w: Twórcy lubelskiego ośrodka historycznoprawnego – ich droga życiowa i wkład do nauki*, *Annales UMCS Sec.G Ius* Vol. 35, 1988 [wyd. 1990] s. 25-28.

H. Kupiszewski nakreślił krótko sylwetkę W. Osuchowskiego: *Wacław Osuchowski. 1906-1988*, *Prawo Kan.* R. 33, 1990 nr 3-4, s. 201-204; J. Kodreński – C. Kunderewicza: *Twórczość naukowa Cezarego Kunderewicza. Wstęp do bibliografii*⁹⁵. *Acta UL Folia Iurid.*, z. 21, 1986, s. 3-4 zaś W. Orzechowski – J. Falenciaka: *Jerzemu Falenciakowi*, *Acta UW*. Nr 927

⁹³ Por. też artykuł H. Kupiszewskiego: *Die hellenistische Misthosis in der Sicht von Johannes Herrmann*, wykazany w p. VIII.

⁹⁴ Por. też artykuł W. Bojarskiego: *Les droits réels de Stanisław Wróblewski et le matériel utilisé*, wykazany w p. VII.

⁹⁵ Bibliografia prac C. Kunderewicza została zestawiona w *Acta UL Folia Iurid.* z. 21, 1986 s. 4-9: *Bibliografia prac Cezarego Kunderewicza w latach 1939-1983*. Oprac. T. Fijałkowski a także w: *Studia z rzymskiego prawa administracyjnego*, (por. p. XI, s. 7-11: *Bibliografia twórczości Cezarego Kunderewicza (lata 1939-1990)*. Oprac. T. Fijałkowski.

Prawo T. 154, 1987 s. 3-8; E. Szymoszek przedstawił noty biograficzne Wacława Osuchowskiego, Michała Wyszyńskiego i Jerzego Falenciaka, w: Księga Jubileuszowa z okazji 50-lecia Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1994, w druku.

Romaniści zagraniczni omawiali polskie czasopisma: *Studia Iuridica T. 12*, 1985 – M. Talamanca, BIDR Vol: 88, 1985 [wyd. 1987], s. 425-427; *Acta Universitatis Lodzianis, Folia Iuridica z. 21*, 1986 (*Symbolae Caesarii Kunderewicz dedicatae*) – N. Charbonnel, RHD R. 65, 1987 nr 1, s. 114-118 oraz D. Nörr, ZSS T. 105, 1988 s. 974; *Annales UMCS Sec. G. Ius Vol. 26*, 1979 – R. Wittmann, ZSS T. 98, 1981, s. 553-555 zaś *Vol. 35*, 1988 – D. Nörr, ZSS T. 109, 1992, s. 733.

Polscy romaniści recenzowali też prace ogólne: M. Kuryłowicz (ZSS T. 101, 1984, s. 460-461) omówił pracę A. Guarino, *Tagliacarte. (Diritto romano, storia del diritto e folklore giuridico)*, Napoli 1983, oraz (ZSS T. 103, 1986, s. 610-616) – *Gedächtnisschrift für Wolfgang Kunkel*, Frankfurt a/Main 1984; J. Zabłocki (Prawo Kan. R. 28, 1985 nr 3-4, s. 320-321) pracę F de Martino, *Diritto privato e società romana, Scritti di diritto romano*, T. 2, Roma 1982; A. Sokala (CPH T. 39, 1987 z. 2, s. 221-222) i M. Kuryłowicz (ZSS T. 105, 1988 s. 922-930) – *Iuris Professio. Festgabe für Max Kaser zum 80. Geburtstag*, Wien-Köln-Graz 1986; A. Dębiński (RHD R. 67, 1989 nr 3, s. 484-485) – *Dictatures, Actes de la table ronde réunie à Paris les 27 et 28 février 1984*, Paris 1988; A. Pikulska-Robaszkiwicz (CPH T. 43, 1991, z. 1-2, s. 184-185) – *Histoire du droit social. Mélanges en hommage à Jean Imbert*, Paris 1989; H. Kupiszewski (ZSS T. 110, 1993, s. 807-809) – *Studies in Roman Law in Memory of A. Arthur Schiller*, Leiden 1986.

W omawianym okresie odbywały się liczne spotkania naukowe⁹⁶, które opisali S. Karolak, *Grupa Zainteresowań Prawem Rzymskim*, PiP R. 35, 1980 z. 6, s. 161-162, T. Giaro, „*Il colloquio*” *internazionale di Popovo*. [3-7 XI 1978], Index Vol. 9, 1980, s. 315-321, *La nuova „Commissione per i Dritti Antichi” dell’Accademia Polacca delle Scienze*, Index Vol. 12, 1983-84, s. 555-557, „*Elementi romanistici nella cultura giuridica europea*”. *Il colloquio internazionale di Jablonna*. [8-10 X 1985], Index Vol. 14, 1986, s. 383-385, I. Dwornicka, M. Krasoń, *Ogólnopolska konferencja historyków prawa w Krynicy*. [16-18 IX 1983 r.], CPH T. 36, 1984 z.1, s. 269-273, E. Kowalska, *Spotkanie naukowe w Instytucie Historii Prawa Uniwersytetu Warszawskiego w związku z dwudziestą rocznicą śmierci Profesora Edwarda Gintowta*, [16. XII. 1985], CPH T. 38, 1986 z. 2, s. 223-225, E. Kowalska, M. Paszkowska, *Rządy prawa w perspektywie historycznej. Ogólnopolska Konferencja Historyków Prawa w Popowie*. [30.V-1.VI.1986], CPH T. 39, 1987 z. 1, s. 241-248 i PiP R.

⁹⁶ Por. też notę z posiedzenia naukowego: *Międzynarodowe Seminarium Historyczne w Rzymie na temat kontynuacji prawa rzymskiego w dziejach Europy Wschodniej*, pióra W. Małysa (CPH T. 41, 1989 z. 1, s. 231).

42, 1987 z. 4, s. 125-127 oraz *Le gouvernement du droit dans la perspective historique. Conférence nationale des historiens du droit à Popowo*. [30.V-1.VI.1986], Acta Poloniae Historica T. 57, 1988, s. 355-358, A. Kremer, *Międzynarodowe Kolokwium Historycznoprawne w Jablonnie*, CPH T. 38, 1986 z. 2, s. 217-220, M. Krasoń, *Posiedzenie Komisji Praw Antycznych Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej Polskiej Akademii Nauk*. [Popowo 31.V.1986], CPH T. 39, 1987 z.1, s. 248-249, *Posiedzenie Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej Polskiej Akademii Nauk*. [25.X.1986], CPH T. 39, 1987 z. 2, s. 253-254, *Posiedzenie Komisji Praw Antycznych Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej Polskiej Akademii Nauk*, [Warszawa 25.X.1986], CPH T. 39, 1987 z. 2, s. 255-256, J. Reszczyński, *W pięćdziesiątą rocznicę śmierci Stanisława Wróblewskiego. (1868-1938)*. [Posiedzenie naukowe, Kraków 6.XII.1988], PiP R. 44, 1989 z. 11, s. 143-144, J. Zabłocki, *Wykład Prof. Sebastiano Tafaro*. [21.XI.1990], Prawo Kan. R. 34, 1991 nr 3-4, s. 285-286 oraz *Giornata italo-polacca di diritto romano a Jeziory Małe*, [22.V.1992], Index Vol. 21, 1993, s. 653.

O dorobku naukowym romanistów pisano też w nekrologach: Kazimierza Kolańczyk/W. Rozwadowski, PiP R. 38, 1983 z. 6, s. 95-97 oraz CPH T. 35, 1983 z. 2, s. 237-240, B. Lesiński, RPEiS R. 45, 1983 z. 4, s. 369-373); Gerarda Kuleczki (W. Rozwadowski, CPH T. 35, 1983 z. 2, s. 241-242 i RPEiS R. 45, 1983 z. 4, s. 374-375), Hansa Juliusa Wolffa (H. Kupiszewski, JJP Vol. 20, 1990 s. 15-18), Edoardo Volterra (W. Wołodkiewicz, CPH T. 38, 1986 z. 2, s. 209-213), Jerzego Falenciaka (E. Szymoszek, I. Żeber, CPH T. 38, 1986 z. 2, s. 214-215), Cezarego Kunderwicza (J. Kodreński, RHD R. 69, 1991 nr 1, s. 136-137), Wacława Osuchowskiego (H. Kupiszewski, Iura Vol. 39, 1988 [wyd. 1991] s. 262-265).

Jak wynika z powyższego zestawienia romanistyka polska przeżywała w ostatnich latach prawdziwy rozkwit. Zajmowano się nie tylko tradycyjnymi działami, takimi jak prawo rodzinne czy zobowiązania, ale też tymi, które nie cieszyły się dotychczas zbyt wielkim zainteresowaniem, jak prawo spadkowe czy prawo publiczne.

La romanistica polacca da 1980

La lettura dei materiali bibliografici sulla romanistica polacca porta ad osservare che, negli ultimi anni, questo campo d'indagine ha beneficiato di un rigoglioso sviluppo. Il numero degli scritti dedicati al diritto e al pensiero antichi nonché al loro influenza su epoche posteriori è così considerevole che sembra uguagliare la produzione romanistica degli ultimi 35 anni. Nel presente articolo mi limiterò pertanto a darne una presentazione estremamente succinta, rinunciando al discorso più articolato.

In questo inventaio si è tenuto conto degli scritti di romanistici (ma soltanto concernenti il diritto e il pensiero antichi), delle recensioni di testi polacchi e stranieri nonché di quelle opere di autori – in primo luogo storici – legati a campi d'indagine diversi, ma affini che risultassero importanti per gli studiosi di diritto romano.